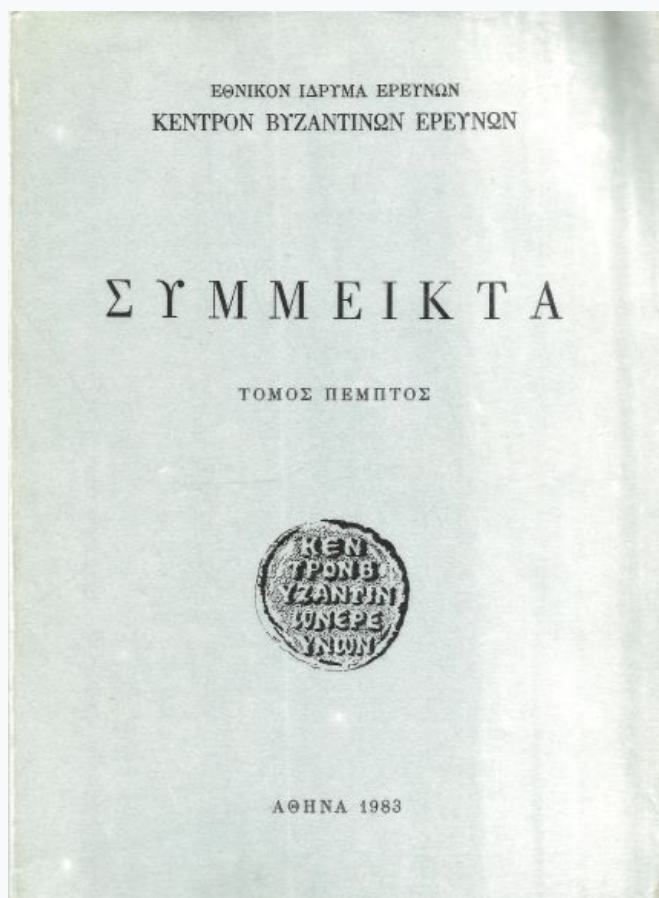

Byzantina Symmeikta

Vol 5 (1983)

SYMMEIKTA 5

Βίος τῆς αὐτοκράτειρας Θεοδώρας (ΒΗΓ 1731)

Αθανάσιος ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/byzsym.687](https://doi.org/10.12681/byzsym.687)

Copyright © 2014, Αθανάσιος ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ Α. (1983). Βίος τῆς αὐτοκράτειρας Θεοδώρας (ΒΗΓ 1731). *Byzantina Symmeikta*, 5, 249–285.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.687>

ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

(BHG 1731)

Ὁ Βίος τῆς αὐτοκράτειρας Θεοδώρας (=ΒΘ) εἶναι ἀσφαλῶς ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς Βίους ποὺ ἀναφέρονται στὴ Β' περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας¹. Μόλονότι ἐκδόθηκε τὸ 1891 ἀπὸ τὸν Regel², πέρασε ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὸν Krumbacher³ καὶ αὐτὸ συνετέλεσε ὅπως δὴ ποτε στὴ μερικὴ παρασιώπησή του ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους ἐρευνητές⁴. Στὸ γεγονὸς αὐτὸ συνέτεινε καὶ ὁ σχετικὰ περιορισμένος ἀριθμὸς ἱστορικῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχει, σὲ σχέση μὲ τὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει γραφεῖ. Ἀπὸ τίς ποικίλες ἐρμηνεῖες ποὺ προτάθηκαν γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ κενό, μία, τῆς Karlin - Hayter, βρίσκεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, πιὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα. Φαίνεται πιθανό, ὅπως θὰ μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναφέρουμε παρακάτω, ὅτι ὁ ΒΘ — ὅπως τουλάχιστον ἔχει παραδοθεῖ — ἀποτελεῖ μέρος εὐρύτερου συνόλου κειμένων, ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὴν αὐτοκράτειρα⁵. Ἄλλο σημαντικό πρόβλημα τοῦ ΒΘ — τὸ ὁποῖο, ἂν καὶ εἶχε «τεθεῖ» ἀπὸ τὸν Regel, ἐμφανίστηκε πάλι μὲ ἐπίταση τελευταῖα — εἶναι ἡ κειμενολογικὴ καὶ χρονολογικὴ σχέση του μὲ τὸ χρονικὸ τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ⁶. Ἡ ἐπανεκδόση τοῦ ΒΘ μὲ βάση πλουσιότερη χειρόγραφη παράδοση, ἀλλὰ καὶ τὰ νέα ἱστορικὰ δεδομένα ἦταν ἔτσι ἀπὸ καιρὸ ἐπιβεβλημένη.

1. Γιὰ τοὺς Βίους ποὺ γράφτηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Εἰκονομαχίας βλ. I. Š e v č e n k o, *Hagiography of the Iconoclast Period*, στὸν τόμο «Iconoclasm», Birmingham 1977, σελ. 113 - 131 καὶ J. D u m m e r, *Zum Reflex des Bilderstreites in der byzantinischen Hagiographie*, στὸν τόμο «Der byzantinischen Bilderstreit», Λίψα 1980, σελ. 91 - 103. Πρβλ. καὶ A. P a p a d a k i s, *Hagiography in Relation to Iconoclasm*, Greek Orth. Theol. Review 14 (1969), σελ. 159 - 180.

2. W. R e g e l, *Analecta Byzantino - Russica*, Πετρούπολη 1891, σελ. 1 - 19. Βλ. καὶ παρακάτω σελ. 256.

3. Τὸ ἐπισήμανε ὁ S. P e t r i d è s, *Cassia*, Revue de l'Orient Chrétien 7 (1902), σελ. 221.

4. Στις ἐξαιρέσεις ὁ B. M e l i o r a n s k i j, *Iz semejnoj istorii amorijskoj dinastii*, Viz. Vrem. 8 (1901), σελ. 1 - 37 καὶ ὁ J. B. B u r y, *A History of the Eastern Roman Empire, from the Fall of Irene to the Accession of Basil I*, Λονδίνο 1912, σελ. 81 κέξ. (=ERE).

5. P. K a r l i n - H a y t e r, *Études sur les deux histoires du règne de Michel III*, Byzantion 41 (1971), σελ. 495.

6. Βλ. παρακάτω σελ. 252 - 255.

Διάρθρωση τοῦ κειμένου: Ὅπως εἶναι γνωστό, κάθε ἀγιολογικὸ κείμενο εἶναι κυρίως ἀπεικόνιση τῆς ἀγιότητος τοῦ ἐγκωμιαζομένου¹. Συχνὰ αὐτὸ δηλώνεται ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ Βίο ποῦ ἐξετάζουμε (ΒΘ 1.6 - 9, 9 - 13, 15 - 18). Ὁ ΒΘ ἔχει ὅμως μία βασικὴ διαφορὰ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Βίους· ἀπουσιάζουν — μὲ μία ἐξαιρεση — τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὴν ἀγιότητα τοῦ ἐπαινουμένου². Σὲ ἀντικατάσταση τῶν θαυμάτων ὑπάρχει στὸ ΒΘ τὸ μεῖζον, ἡ ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων τὸ 843, σημεῖο ἀναφορᾶς ὅλων τῶν πιστῶν πρὸς τὸ Θεῖο, ἡ ὁποία περιγράφεται μὲ πολὺς καὶ σημαντικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς Θεοδώρας στὸ θέμα. Ὑπάρχει καὶ ἓνα θαῦμα: ἡ διάσωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ ναυτικὴ ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων τὸ 842. Πολλὰ πράγματα, ὅπως ἡ ἐμφάνιση τοῦ θαύματος ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴ Θεοδώρα καὶ τὸν ἀνῆλικο Μιχαήλ, ἡ σιωπὴ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀραβικῶν πηγῶν, κάνουν ἐλκυστικὴ τὴν ὑπόθεση ὅτι ἂν δὲν πρόκειται γιὰ ἐντελῶς φανταστικὸ γεγονὸς, πρόκειται πάντως γιὰ συμβὰν στὸ ὁποῖο ἔχει σκόπιμα δοθεῖ ὑπερβολικὴ διάσταση, γιὰ νὰ παρουσιαστεῖ ἡ ἀγιότητα τῆς Θεοδώρας σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ λήξη τῆς Εἰκονομαχίας καὶ προφανῆ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν ἥττα τοῦ Θεοφίλου στὸ Ἀμόριο τὸ 838³.

Ὁ ΒΘ στὴν ὑπόλοιπη διήγησή του δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ «σειραϊκὴ» ἀγιολογικὴ ἀφήγηση⁴. Ἔτσι, τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον τῆς Θεοδώρας ἀναλύεται καὶ — ὅπου κρίνεται σκόπιμο — προβάλλεται μὲ προσοχὴ (ΒΘ 2.1 - 8). Ἡ μνεία «πνευματικοῦ» πατέρα εἶναι ἐνδιαφέρουσα· στίς συμβουλές του ὀφείλεται ἡ προτίμηση ποῦ τελικὰ τῆς ἔδειξε ὁ Θεόφιλος (ΒΘ 3.27 - 43)⁵. Μὲ ἰδιαίτερη ἐμφαση τονίζεται ἡ ἄρνηση συμμετοχῆς τῆς αὐτοκράτειρας σὲ ἐνέργειες ποῦ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ κοινὸ αἶσθημα: κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Εἰκονομαχίας δὲν παύει νὰ τιμᾷ τίς εἰκόνες, ἔστω καὶ ἂν ἡ πολιτικὴ τοῦ συζύγου τῆς εἶναι ἀντίθετη (ΒΘ 6.19 - 34)· μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Θεοκτίστου . . . εἰς ἔχθραν ἐλθοῦσα μετὰ Βάρδα τοῦ γεγονότος καίσαρος. . . διὰ τὴν ἄδικον σφαγὴν τοῦ. . . Θεοκτίστου. . . ἤκουσα καὶ μὴ βουλομένη κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ παλατίου (ΒΘ 11.3 - 7), ἀφοῦ ἔδωσε τίς δέουσες συμβουλές στὸν Μιχαήλ Γ'.

Ἡ δημόσια ἀναγνώριση τῆς ἀγιότητος τῆς Θεοδώρας δὲν ἀργεῖ νὰ ἐπακο-

1. Βλ. Evelyne Patlagean, *Sainteté et Pouvoir*, στὸν τόμο «The Byzantine Saint», Birmingham 1981, σελ. 92.

2. Patlagean, ὁ.π., σελ. 93 κέξ.

3. Βλ. A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, τ. I, La dynastie d'Amorium, Βρυξέλλες 1935, σελ. 192 καὶ σημ. 1 (=BA I). Βλ. καὶ παρακάτω σελ. 281 - 282.

4. Βλ. Evelyne Patlagean, *Ancienne hagiographie byzantine et histoire sociale*, Annales 23 (1968), σελ. 110 κέξ., 112 - 123.

5. Patlagean, *Sainteté . . .*, ὁ.π., σελ. 96 κέξ., 98 κέξ.

λουθήσει: . . . Τίς τράπεζαν προϋθηνεν πεινῶσιν δαφιλεστέραν ἐκείνης ἢ νοσοῦσι τὴν ἐπίσκεψιν ἐχαρίσατο ἢ φρουρᾶς μᾶλλον ἐκένωσεν ἢ περιέβαλε χιτῶνας πλήθη γυμνητενόντων ἢ δάνειον ἐκούφισεν ἢ γῆς ἀλλοτρίας τοὺς οἰκείους ἀνεκαλέσατο; (ΒΘ 12.23 - 26). Καὶ ὅταν ἔρχεται ἡ στιγμή τοῦ θανάτου, τὸν ἀντιμετωπίζει μὲ ἡρεμία, ἀφοῦ προηγουμένως δίνει τίς συμβουλές της στὸ στενὸ της περιβάλλον καὶ — γιὰ δευτέρη φορὰ — στὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα.

Ἀπὸ τῆ σκιαγράφηση ποὺ ἔγινε, βγαίνει εὐκολα τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ΒΘ ἔχει σαφῶς ἐγκωμιαστικὸ χαρακτήρα, μὲ ἔμφαση στὶς λεπτομέρειες ποὺ συμβάλλουν στὴν ἀγιοποίηση τῆς αὐτοκρατείας, χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα, μολονότι ὁ συγγραφέας δὲ φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ πρόσωπα καὶ πράγματα.

Ἄν συγκριθεῖ τὸ σύνολο τῶν πληροφοριῶν ποὺ παραδίδει ὁ ΒΘ μὲ ὅσα ἀναφέρουν γι' αὐτὴν ὁ χρονογραφικὸς «κύκλος» τοῦ Λογοθέτη καὶ ἡ Συν. Θεοφάνη, διαπιστώνεται ὅτι ὁ Βίος μειονεκτεῖ, ἂν καὶ θὰ μπορούσε νὰ περιλάβει ἀρκετὲς ἀκόμη μαρτυρίες χωρὶς καμιά ἀλλοίωση τῆς ἐγκωμιαστικῆς του «ιδιότητος», ὅπως τίς ἐπαφές τῆς Θεοδώρας μὲ τοὺς Βουλγάρους σὲ σχέση μὲ τὸ μελλοντικὸ ἐκχριστιανισμό τους, τὴν οἰκονομικὴ της πολιτικὴ κατὰ τὸ διάστημα τῆς συμβασιλείας, τὸ κείμενο τοῦ λόγου της στὴ Σύγκλητο κ.ἄ.¹ Θὰ ἀπουσίαζαν, ἀντίθετα, οἱ κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Θεοκτίστου, οἱ προφητεῖες της γιὰ τὸν Βάρδα καὶ τὸν Βασίλειο Α' ² καί, βέβαια, τὰ οἰκονομικά της ἐνδιαφέροντα, ἐφόσον παραδίδεται ὅτι ἦταν πλοιοκτήτρια ³. Τὰ δύο αὐτὰ «σύνολα» πληροφοριῶν ἔκαναν τὴν Karlin-Hayter νὰ ὑποθέσει, ὅπως προαναφέραμε, ὅτι, ἐφόσον ἡ προσωπικότητά της Θεοδώρας ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὰ πλαίσια μιᾶς «στενῆς» βιογραφίας, θὰ πρέπει νὰ εἶχαν κυκλοφορήσει γι' αὐτὴν δύο τουλάχιστον βιογραφίες: μία μὲ ἀγιολογικὴ δομὴ καὶ μία μὲ κοσμικὴ. Ἡ δευτέρη θὰ περιεῖχε πολλὰ ἀπὸ τίς πληροφορίες ποὺ ἀντλοῦμε — ἔμμεσα πλέον — ἀπὸ τίς ἀφηγηματικὲς πηγές. Ἡ ἄποψη αὕτη ἔχει πολλὰ πιθανότητες νὰ εἶναι ὀρθή ⁴.

Συγγραφέας - χρονολόγησις: Ὁ ΒΘ παραδίδεται ἀνώνυμα. Ἀπὸ τὴ διήγησή του δὲν προκύπτει κανένα στοιχεῖο γιὰ τὸ συγγραφέα του, ὁ ὁποῖος σὲ ἓνα μόνο σημεῖο ὁμιλεῖ σὲ πρῶτο πρόσωπο: . . . Ἐπειδὴ δὲ τῆς κατ' αὐτὴν

1. Βλ. Karlin-Hayter, *Deux histoires*, ὁ.π., σελ. 495 - 496.

2. Ὁ.π.

3. Οἱ πηγές ὁμόφωνα ἀναφέρουν τὴν ἔντονη ἀντίδραση τοῦ Θεοφίλου μόλις ἀνακάλυψε τὴ δραστηριότητα αὐτῆ τῆς συζύγου του. Βλ. σχετικά R. S. Lopez, *Beati Monoculi: The Byzantine Economy in the Early Middle Ages*, Cultus et Cognitionis. Festschrift Alexander Gieysztor, Βαρσοβία 1976, σελ. 349 καὶ N. Oikonomides, *Hommes d'affaires grecs et latins à Constantinople (XIIIe - XVe siècles)*, Μόντρεαλ - Παρίσι 1979, σελ. 114 σημ. 247.— Πρβλ. καὶ A. Kazhdan - A. Cutler, *Continuity and Discontinuity in Byzantine History*, *Byzantion* 52 (1982), σελ. 443 καὶ σημ. 20.

4. Karlin-Hayter, *Deux histoires*, σελ. 495.

τελευτῆς ἐμνήσθην, καλὸν εἶη καὶ τῶν τότε συνεπιμνησθῆναι διηγημάτων. . . (BΘ 12.40 - 42)¹. Πάντως φαίνεται γνώστης τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς ἐποχῆς καὶ δὲ διστάζει νὰ μεταβάλει σκόπιμα τὰ γεγονότα γιὰ νὰ τὰ προσαρμόσει στὸ ἱστορικὸ πλαίσιο ποὺ ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ².

Ἀσφαλὲς terminus post quem γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ BΘ εἶναι ἡ δολοφονία τοῦ Μιχαήλ Γ' ἀπὸ τὸν Βασίλειο στὶς 23 Σεπτεμβρίου 867, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ρητὰ ἀπὸ τὸ Βίο: . . . καὶ ἐσφάγη (=Μιχαήλ) παρὰ Βασιλείου πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου αὐτοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἀγίου Μάμαντος, χρόνων ὧν εἴκοσι ἐννέα (BΘ 11.14 - 16)³. Ὅπως, ὅμως, διαπίστωσε ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ BΘ Regel, ἡ ἀκριβὴς χρονολόγηση τοῦ Βίου βρίσκεται σὲ στενὴ ἐξάρτηση μὲ τὸ χρόνο σύνθεσης τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, ἐφόσον τὰ δύο κείμενα παραδίδουν, σχεδὸν κατὰ λέξη, κοινὰ χωρία⁴. Ὅμως, ἥδη ἀπὸ τὸ 1876 ὁ Hirsch εἶχε ὑποστηρίξει — ἀγνοώντας βέβαια τὸ BΘ — ὅτι ὁ Γεώργιος Μοναχὸς πρέπει νὰ εἶχε ὁλοκληρώσει τὴ σύνθεση τῆς χρονογραφίας του λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Μιχαήλ Γ' καί, συγκεκριμένα, μεταξὺ 866/867⁵. Ὁ Regel, ἀφοῦ ἀντέβαλε τὰ δύο κείμενα, κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ BΘ ἦταν ἡ πηγὴ τοῦ Γεωργίου γιὰ τὰ προαναφερθέντα ἀποσπάσματα· ἐπομένως ὁ BΘ θὰ γράφτηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Α' καὶ ὁ Γεώργιος Μοναχὸς λίγο ἀργότερα, τὴν ἐποχὴ τοῦ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ⁶.

Μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ Regel συμφώνησε ὁ Melioranskij⁷, ἡ Moffat⁸ καὶ ἡ Patlagean⁹, ἐνῶ διαφώνησαν ὁ Brooks¹⁰, ὁ Bury¹¹, ἡ Bourboulis¹² καὶ ἡ Rochow¹³. Ἡ χρονολόγηση ὅμως τοῦ Hirsch γιὰ τὸν Γεώργιο Μοναχό, ποὺ

1. Τὸ ἐπισήμανε ἥδη ὁ Regel, ὅ.π., Εἰσαγωγή, σελ. XII.

2. Δὲν ὑπάρχει πάντως τίποτε ποὺ νὰ συνηγορεῖ ὅτι ἦταν μοναχός, ὅπως λέει ὁ Bury, *ERE*, σελ. 83.

3. Regel, ὅ.π., σελ. XIII.

4. Ὁ.π., σελ. V - X καὶ XIII.

5. F. Hirsch, *Byzantinische Studien*, Λιψία 1876, σελ. 6 κέξ.

6. Regel, σελ. XIII.

7. Melioranskij, *Iz semejnoj istorii...*, ὅ.π., σελ. 3 κέξ., σελ. 32 κέξ.

8. Ann Moffatt, *Schooling in the Iconoclast Centuries*, στὸν τόμο «Iconoclasm», Birmingham 1977, σελ. 87 σημ. 16.

9. Patlagean, *Sainteté et Pouvoir...*, ὅ.π., σελ. 91.

10. E. W. Brooks, *The Marriage of the Emperor Theophilus*, BZ 10 (1901), σελ. 541 σημ. 5.

11. Στὴν ἀνατύπωση τοῦ ἔργου τοῦ E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, τ. 5, Λονδίνο 1911, Appendix I, σελ. 532.

12. Photéine P. Bourboulis, *Studies in the History of Modern Greek Story - Motives*, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 8.

13. Ilse Rochow, *Studien zu der Person, den Werken und dem Nachleben der Dichterin Kassia* [BBA 38], Βερολίνο 1967, σελ. 14. Στὸ ἴδιο πλαίσιο κινήθηκε καὶ ὁ Petridès, *Cassia*, ὅ.π., σελ. 222.

στό μεταξύ είχε γίνει δεκτή από τὸν Krumbacher¹, επικράτησε, χωρίς νὰ γίνεται, παράλληλα, κανένας συσχετισμὸς μὲ τὸ ΒΘ².

Πρῶτος ὁ Každan συνέδεσε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ΒΘ μὲ τὸν Γεώργιο Μοναχό. Ἄν καὶ δὲ διαφοροποιήθηκε ὡς πρὸς τὴ χρονολόγηση τοῦ Γεωργίου, ὑποστήριξε ὅτι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ χρονικοῦ ποὺ προσεγγίζουν τὸ ΒΘ καὶ ἀναφέρονται στὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων εἶναι παρέμβλητα³. Τὴ γνώμη τοῦ Každan δέχτηκε ἡ Karlin - Hayter, μὲ τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ μὲ ἀκρίβεια ὁ ΒΘ γιὰ νὰ προσδιοριστοῦν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὰ δύο κείμενα⁴.

Μολονότι ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ πρόβλημα αὐτὸ σὲ εἰδικὴ μελέτῃ, κρίνω σκόπιμο νὰ ἐπισημάνω ἀπὸ τώρα τὰ ἐξῆς:

α) Ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν παράλληλων χωρίων μεταξύ τοῦ ΒΘ καὶ τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ συνάγεται ὅτι τὸ κείμενο τοῦ Βίου εἶναι συνήθως πληρέστερο ἐνῶ ὁ Γεώργιος περιέχει μικρὲς ἢ μεγάλες φραστικὲς ἀλλαγές ἢ, ἀκόμη, ἐπιτομὴ τῆς ἀρχικῆς διήγησης τοῦ ΒΘ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα ποὺ ἀκολουθοῦν:

Βίος Θεοδώρας

7.1 - 7: Τῷ οὖν πέμπτῳ χρόνῳ τῆς βασιλείας τοῦ ἀφίλου Θεῷ Θεοφίλου, ἐν δυνάμει βασιλείᾳ οἱ παμμίαροι καὶ ἀκάθαρτοι Ἀγαρηνοὶ πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸ Ἀμώριον λέγω, παρεγένοντο καὶ κραταιῶς ὠχυρωμένην αὐτὴν εὐρόντες καὶ κατησφαλισμένην πάνν καὶ ὑπὸ στρατηγῶν ὀκτῶ μετὰ τῶν λογάδων αὐτῶν καὶ στρατευμάτων φρουρουμένην, ταύτην δι' ἡμερῶν ἐξ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐκπορθήσαντες καὶ δορυάλωτον εἰληφότες ἡχμαλώτευσαν τελείως·

Γεώργιος Μοναχὸς (de Boor)

II, 797, 21 - 27: Ἐφ' οὗ καὶ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πόλιν τοῦ ἀλιτηρίου καὶ τυράννου μετὰ πολλῆς δυνάμεως οἱ Σαρακηνοὶ παραγενόμενοι καρτερῶς ὠχυρωμένην εὐρον καὶ κατησφαλισμένην πάνν καὶ ὑπὸ στρατηγῶν ὀκτῶ μετὰ τῶν λογάδων αὐτῶν καὶ στρατευμάτων φρουρουμένην. Καὶ ταύτην δι' ἡμερῶν ἐξ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐκπορθήσαντες καὶ δορυάλωτον εἰληφότες.

1. K. K r u m b a c h e r, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, Μόναχο 1897², σελ. 352.

2. Βλ. H. H u n g e r, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τ. I, Μόναχο 1978, σελ. 347.

3. A. P. K a ž d a n, *Khronika Simeona Logofeta*, Viz. Vrem. 15 (1959), σελ. 126 - 127.

4. K a r l i n - H a y t e r, *Deux histoires*, σελ. 455 καὶ σημ. 1.

Βίος Θεοδώρας

10.14 - 22: *Τοιγαροῦν, θεοκυβερνήτῳ βουλῇ καὶ βασιλικῇ προστάξει πάντων τῶν ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων καὶ θεηγόρων ἀσκητῶν καὶ ὁμολογητῶν ἢ τῶν ἀνοσίων καὶ δυσσεβῶν εἰκονομάχων κάκιστος καὶ πονηρὰ αἵρεσις ἀκριβῶς ἐλεγχθεῖσα καὶ τὰ μάταια καὶ βδελυρὰ ταύτης ληρήματα διαρρήδην ἀνατραπέντα, ἐλευθερία καὶ ὀρθοδοξία διέλαμψε πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Καὶ τὰ λυμαντικά θηρία ἠφανίσθησαν καὶ τῆς ὀρθοδοξίας ὅρος καὶ λόγος ἐξανέτειλε παντὶ τῷ κόσμῳ, ὥσπερ ἔκ τινων μυχῶν καὶ δυσδιεξοδεύτων λαβυρίνθων καὶ σκοτεινῶν βαράθρων, καὶ ὀρθοδοξία γέγονε. . .*

Γεώργιος Μοναχὸς (de Boor)

II, 802, 6 - 13: *Σύνοδον γὰρ ὁσίων πατέρων καὶ θεηγόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροίσας, ὑφ' ὧν ἡ τῶν κακῶν καὶ δυσωνύμων κάκιστος αἵρεσις τῶν εἰκονομάχων ἀκριβῶς ἐλεγχθεῖσα καὶ τὰ βδελυρὰ ταύτης ληρήματα διαρρήδην ἀνατραπέντα, φαιδρὸς ὁ τῆς ὀρθοδοξίας λόγος ἐξανέτειλεν, ὥσπερ ἔκ τινων μυχάτων καὶ δυσδιεξοδεύτων λαβυρίνθων καὶ σκοτεινῶν βαράθρων τῆς ἐξαγίστου καὶ πεφενακτισμένης αἰρέσεως.*

β) Ἡ ἄποψη τοῦ Každan γιὰ τὸν ἐμβόλιμο χαρακτήρα τῶν κοινῶν μὲ τὸ ΒΘ χωρίων στὸ κείμενο τοῦ Γεωργίου εἶναι πιθανότατα ὀρθή. Μία ὅμως ἀκόμη παρεμβολή στὸ κείμενο τοῦ ἴδιου χρονογράφου ἀνατρέπει τὴν καθιερωμένη χρονολόγηση τοῦ ἔργου. Πρόκειται, συγκεκριμένα, γιὰ τὸ «Περὶ Παυλικιάνων τε τῶν καὶ Μανιχαίων» ἔργο τοῦ Πέτρου ἐλαχίστου, μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου, τὸ ὁποῖο παραδίδεται διττὰ: ἀπὸ αὐτοτελὴ χειρόγραφη παράδοση ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Γεώργιο Μοναχό¹. Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Lemerle, ἡ διήγηση χρονολογεῖται γύρω στὰ 871/872². Ἐπομένως ἡ χρονολόγηση τοῦ Hirsch δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύει πλέον.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ χρονολόγηση τοῦ Γεωργίου, καὶ ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ ἔργου παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα. Εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο σήμερα ὅτι ὁ κώδικας Parisinus Coislin gr. 305 — τὸν ὁποῖο ὁ de Boor εἶχε

1. Βλ. [Ch. Astruc], *Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure*, TM 4 (1970), σελ. 69 - 97, ὅπου παρουσιάζεται ἡ χειρόγραφη παράδοση καὶ ἐκδίδεται κριτικὰ τὸ κείμενο.

2. P. Lemerle, *L'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques*, TM 5 (1973), σελ. 26 - 31. Ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς εἶχε διατυπώσει παλαιότερα (*Thomas le Slave*, TM 1 (1965), σελ. 259 σημ. 13) ζωηρὴς ἀμφιβολίας γιὰ τὴν καθιερωμένη χρονολόγηση τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὸν Lemerle ἐπιφυλάξεις εἶχε ἐκφράσει καὶ ὁ H. Grégoire (βλ. Lemerle, *L'histoire des Pauliciens*..., ὁ.π., σελ. 5).

χρονολογήσει στο 10ο ή, το πολύ, στις αρχές του 11ου αιώνα¹ — είναι γραμμένος στα μέσα του 11ου αιώνα και δεν έχει την ιδιαίτερη αξία που του είχε προσδώσει ο μεγάλος γερμανός φιλόλογος². Ἀκόμη, ἔλεγχος του κριτικού υπομνήματος του Γεωργίου Μοναχού για τὴ βασιλεία του Θεοφίλου καὶ του Μιχαήλ Γ' ἀποδεικνύει ὅτι τὸ κείμενο παρουσιάζει πολλὰ κενά, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπληρωθοῦν εὐκολα, ὅπως ἄλλωστε ἐπισήμανε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης³.

Συνδυάζοντας τις δύο ἀπόψεις που ἐκθέσαμε παραπάνω, διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Regel σωστά δέχτηκε τὴν προτεραιότητα του ΒΘ σὲ σχέση με τὸν Γεώργιο Μοναχό. Τὸ κείμενο του Γεωργίου που γνωρίζουμε σήμερα ἔχει γραφτεῖ (ἢ ἀναθεωρηθεῖ;) μετὰ τὸ 872. Τέλος, με ἐπιφύλαξη ἐπίσης θὰ ἔλεγα ὅτι τὸ «αὐθεντικό» κείμενο του χρονογράφου — καὶ ὅχι τὸ κείμενο του Coislin gr. 305 ὅπως ὑποστήριξε ὁ de Boor — δὲν περιεῖχε, φυσικά, οὔτε τὰ παράλληλα με τὸ ΒΘ χωρία οὔτε καὶ τὴ διήγηση του Πέτρου. *Terminus post quem* για τὸ χρόνο σύνθεσης του χρονικοῦ του Γεωργίου Μοναχού εἶναι τὸ ἔτος 842⁴.

Χειρόγραφα - ἐκδόσεις: Ὁ ΒΘ σώζεται, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, σὲ τρία χειρόγραφα⁵:

1) British Museum, Add. 28270, φφ. 1 - 16^v (=B). Ὅπως δηλώνεται στὸν κολοφώνα του χειρογράφου, ὁ βιβλιογράφος Νικόλαος τελείωσε τὴν ἀντιγραφή του κώδικα στὶς 3 Αὐγούστου 1111⁶.

2) Messina, Bibl. Universitaria, San Salvatore 30, φφ. 227 - 232^v (=S). Τὸ χειρόγραφο ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ τὸν μοναχὸ Δανιήλ τὸ ἔτος 1307⁷.

1. Βλ. Lemerle, ὁ.π., σελ. 28 σημ. 23.

2. Βλ. [Astruc], *Les sources grecques...*, ὁ.π., σελ. 75 - 76, 97 καὶ Lemerle, ὁ.π., σελ. 26 - 28 καὶ Addendum σελ. 135, με τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

3. Γεώργιος Μοναχὸς II, 797 - 804 (de Boor).

4. Ὅπωςδήποτε ὁ Γεώργιος ἀγνοεῖ τὴ δολοφονία του Μιχαήλ Γ'. Πρβλ. Každan, *Khronika*, σελ. 126.

5. Θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω ἐδῶ τὸν πατέρα Fr. Halkin για τὶς πληροφορίες που εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλει.

6. M. Richard, *Inventaire des manuscrits grecs du British Museum. I. Fonds Sloane, Additional, Egerton, Cottonian et Stowe*, Παρίσι 1952, σελ. 49. Τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα παραθέτει ἡ Φλωρεντία Εὐαγγελάτου - Νοταρά, «Σημειώματα» ἑλληνικῶν κωδίκων... Ἀθήνα 1978, σελ. 256 - 257. Πρβλ. E. Gamillscheg-D. Harlfinger, *Repertorium der griechischen Kopisten, 800 - 1600, 1. Handschriften aus Bibliotheken Grossbritanniens*, Βιέννη 1981, ἀρ. 326. Ὁ πίνακας στὸν τόμο C του ἴδιου ἔργου παραδίδει τὸ ΒΘ 11.12 - 12.12 καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ φ. 13 του κώδικα.

7. Βλ. H[ippolytus] D[elehay], *Catalogus codicum hagiographicorum graecorum monasterii S. Salvatoris nunc Bibliothecae Universitatis Messanensis*, An. Boll. 23 (1904), σελ. 46.— A. A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand...*, τ.

3) Vaticanus gr. 2014, φφ. 136^v - 143 (=V). Τὸ χειρόγραφο, γραμμένο τὸ 13ο αἰώνα, παραδίδει μὲ χάσματα τὸ ΒΘ. Συγκεκριμένα, ἡ ἀφήγησή του διακόπτεται στὸ φ. 142^v . . . τὸ ἑαυτοῦ χεῖλος τοῦτο ἐφέλκων (ΒΘ 8.28) γιὰ νὰ ἐπαναρχίσει στὸ ἀμέσως ἐπόμενο φύλλο μὲ τὴ φράση . . . ἐπέβη πρὸς οὐρανούς. . . (ΒΘ 12.102) μέχρι τέλους. Ἀκόμη ὑπάρχουν δύο μεγάλες ὁπές στὰ φφ. 141 καὶ 142¹.

Ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν χειρογράφων μεταξὺ τους φαίνεται ὅτι δὲν ἔχουν ἄμεση σχέση καὶ ἀνάγονται, ἐπομένως, σὲ διαφορετικὰ πρότυπα. Πάντως τὸ Β παρέχει, σὲ σύγκριση μὲ τὰ δύο ἄλλα χειρόγραφα, τὶς καλύτερες γραφές γι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιήθηκε ὡς βάση γιὰ τὴν ἔκδοση ποὺ ἀκολουθεῖ.

Ὁ ΒΘ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ τὸ 1891 μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Regel ἀπὸ τὸν κώδικα Β². Ὁ ἐκδότης προέταξε κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή μὲ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ σχόλια³. Συνεξέδωσε ἐπίσης στὸν ἴδιο τόμο δύο κείμενα σχετικὰ μὲ τὸν Θεόφιλο, τὴν ψυχωφελὴ διήγηση περὶ Θεοφίλου⁴ καὶ τὸ «Περὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν Θεοφίλου τοῦ βασιλέως»⁵, τὰ ὁποῖα ἐντάσσονται σὲ ἕνα εὐρύτερο κύκλο κειμένων σχετικῶν μὲ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Θεοφίλου⁶.

Ἀπόσπασμα τοῦ ΒΘ (3.3 - 49) ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Regel ἀναδημοσίευσε ἡ Rochow⁷.

Σημειώνουμε, τέλος, ὅτι ἡ Θεοδώρα εἶναι ἁγία καὶ ἡ μνήμη της τιμᾶται στὶς 11 Φεβρουαρίου⁸.

III, Λιψία 1939, σελ. 443 - 446, 449 - 450 καὶ A. Turyn, *Dated Greek Manuscripts of the thirteenth and fourteenth Centuries in the Libraries of Italy*, τ. Α', Urbana - Chicago - London 1972, σελ. 110 - 112.

1. *Ad catalogum codicum hagiographicorum graecorum Bibliothecae Vaticanae supplementum*, An. Boll. 21(1902), σελ. 14 - 15. Ehrhard, *Überlieferung*, τ. III, σελ. 746 - 747. I. Duǵev, *La chronique byzantine de l'an 811*, TM 1 (1965), σελ. 205 - 206 [= *Medioevo Bizantino-Slavo*, τ. II, Ρώμη 1968, σελ. 425 - 426 καὶ 618 - 621 ὅπου καὶ συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικα]. Πρβλ. καὶ P. Canart - V. Perri, *Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana*, Βατικανὸ 1970, σελ. 671. Ὁ W. T. Treadgold, *The unpublished Saint's Life of the Empress Irene*, BF 8, 1982, σελ. 237 σημ. 2, χρονολογεῖ τὸ χφ. στὰ μέσα τοῦ 12ου αἰώνα (ὑπόδειξη Ševčenko).

2. *Analecta Byzantino - Russica*, ὁ.π., σελ. 1 - 19 (=R).

3. Regel, ὁ.π., σελ. III - XIX.

4. BHG 1732, 1734a.

5. BHG 1735.

6. Βλ. παρακάτω σελ. 280 - 281.

7. Rochow, ὁ.π., σελ. 14 - 16.

8. Βλ. H. Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Βρυξέλλες 1902, σελ. 458 - 459.

Br. Mus. *Τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας*

Add. *Βίος σὺν ἐγκωμίῳ τῆς μακαρίας καὶ ἁγίας Θεοδώρας τῆς βασιλίδος*
28270 *Δέσποτα εὐλόγησον*

(BHG 1731)

Τὴν βασίλισσαν ἐπαινέσομεν Θεοδώραν, καὶ ὅτι μάλιστα διασύρειν ἡμᾶς
5 οἶται τις τῶν πάντα ἐτοιμῶν φιλοτιμίας χάριν, ἀλλ' οὐκ ὠφελείας τρό-
πος ἐπὶ τοὺς ἐπαίνους ἐλάσαντας. Οὐ γὰρ πρὸς χάριν αὐτῇ ὁ παρὼν
ἔπαινος, ἐπεὶ καὶ μετὰ θάνατον τὰ ἐγκώμια, οὐδὲ ὁ λόγος ἀκροατὴν ἔχων
τὸν ἐπαινούμενον, ἵνα τί κερδανεῖ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ μισθοὺς ἔξει
τὰ ἐπαίνον καὶ διηγήματα ἄξια. Ἡ μὲν γὰρ ἄνω χορεύουσα μετὰ τῆς
10 ἄνω χοροστασίας τῷ κάλλει τῆς θεαρχίας ἐναγλατίζεται τε καὶ περι-
λάμπεται, ὁ δὲ τοῖς κατηωρημένοις ρυθμίζει τὸν βίον καὶ καλεῖ πρὸς
εὐσέβειαν † ἀλλὰ καὶ σωτηρίαν † τοὺς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἐπαινέ-
τας· ἀλλ' ἡμεῖς τῷ λόγῳ τρυφήσωμεν, ὅσοι καὶ μάλιστα τὰ ἐκείνης
θαυμάζομεν, καὶ πανήγυρις τελεῖται ἡμῖν ἢ ταύτης μετὰστασις, ἢ ἀνά-
φ. 1^ν λυσις. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ζήλω σὺνελήλυθατε καὶ ζητεῖτε τὸν λόγον διὰ || τὸν
16 πόθον, ἐγὼ τὴν ἐκείνης ὑμῖν προθήσω διήγησιν, ἵν' ὑμεῖς τε ὁμοῦ
καλῶς τῷ λόγῳ τρυφήσητε καὶ μοὶ δὲ μεγίστη παράκλησις τῆς ὑμῶν
ὠφελείας ἔνεκα γένηται.

2. Πατρὶς τοίνυν Θεοδώρας, τῆς ὄντως μακαρίας καὶ ἁγίας βασιλίδος,
Παφλαγονία ἐστίν, ἢ δωροφορεῖ μὲν τὰ ἀναγκαῖα τῇ βασιλίδι τῶν πό-
λεων, δωροφορεῖ δὲ καὶ πανταχοῦ γῆς τὰ οἰκεῖα καλά, ἄλλοις ἄλλα χα-
ριζομένη τὰ πρόσφορα. Οἱ δὲ ταύτης τεκόντες, Μαρίνος καὶ Θεοκτίστη,
5 οἱ μακαριώτατοι, πολλὴν καὶ ἄπειρον περὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐλεημοσύ-
νην ἐποιοῦντο σπουδὴν, ὧν πολλὰ μὲν τὰ τῆς ἀρετῆς διηγήματα, πολλὸς
δὲ καὶ ὁ ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλος, ὧν ἐκ τῶν πολλῶν μικρά τινα καὶ ὀλίγα
διηγησόμεθα. Διωγμὸς ἦν μέγας καὶ οὐ τῶν ἀγενῶν οἱ ἀθληταὶ οὐδὲ
ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἢ πάλη οὐδὲ διὰ μικροὺς τοὺς στεφάνους ἀλλὰ περὶ
10 βασιλείας οὐρανῶν καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· τὸ μὲν γὰρ στάδιον αἰμά-

1.10 - 12 Nil Serm. 8 Greg. Naz. ap. Cosm. Ind. top 10 (PG 88,416D)

1.2 *Βίος σὺν ἐγκωμίῳ* SV: καὶ σὺν ἐγκωμίῳ B *Βίος καὶ συνεγκώμιον* R || 2 *τῆς ἁγίας καὶ μακαρίας* S || 3 *Εὐλόγησον πάτερ* S || 4 *ἐπαινέσομαι* V || 5 - 6 *τρόπῳ* SV || 6 *ἐλάσαντα* B || 8 *τι* R || 10 *ἄνω* om. V || 10 *τε* om. B || 11 *κατηωρημένοις* corr.: κάτω ρεωμένοις BSV *κατωρρωμένοις* R || 12 post *εὐσέβειαν ἀλλὰ καὶ σωτηρίαν* suppl. e B || 15 *οὕτως* R || 15 *τῷ ζήλῳ* V || 16 *ὑμεῖς* SR: ἡμεῖς BV || 2.4 *ταύτην* V

των πλήρες καὶ ὁ δρόμος αἱμάτων σκαμματικῶν, εὐσέβεια δὲ ἦν τὸ κινδυνεύομενον καὶ στέφανος ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, ἃ ἠὐτρεπίσται τοῖς διὰ ταῦτα παθοῦσιν ἢ πάσχουσιν ἢ πεισομένοις· τὸ φ. 2 δὲ || δὴ θρησκευόμενον τύπων ἀναίρεσις καὶ εἰκόνων κατάλυσις, καὶ τούτων οὐ τῶν ἀκινδύνων ἢ καὶ μικρὰ βλαπτόντων τῇ ἀναιρέσει ἀλλ' ὧν 15 ἡ ἀναστήλωσις εὐσεβείας ἦν ζῆλος καὶ πικρὸς τύραννος ἡ τούτων κατάλυσις· ἐντεῦθεν ἐκκλησιαστικῶν νοημάτων παρατροπαί, βίβλων παραγραφαί, ἱερῶν καταλύσεις, ναῶν ἀκοσμίαι, ἱερῶν διαδοχαί, ἀνευθύνων ἐξετάσεις, ὑπευθύνων προεδραὶ καὶ τῶν λαμπροτάτων οἱ θρόνοι· ἐν 20 τεῦθεν πατριδῶν ἐπαναστάσεις, σεμνεῖα κενούμενα, ὄρη κατοικούμενα, δήμευσις πατρώας περιουσίας· ἐχώρει γὰρ καὶ μέχρι τούτων ἡ αἵρεσις τῶν εἰκονομάχων, τῶν μὲν φόβῳ τῶν ἀπειλουμένων καὶ τὸ μὴ κινδυνεῦσαι περὶ τὴν πίστιν σκοποῦντων, τῶν δὲ καὶ περὶ τῶν οἰκείων συγγενῶν ἐλαννομένων· ἀπεδίωκον γὰρ οἱ πλεῖστοι καὶ τοὺς οἰκείους καὶ τὸ συνοικεῖν ἀπηγοῦντο τοῖς μὴ τῷ βασιλικῷ πειθομένοις προστάγματι. Τούτων δὲ οὕτως πικρῶς καὶ ἀπανθρώπως τελουμένων, τί ποιοῦσιν οἱ καλοὶ 25 ὄντως ἐκεῖνοι καὶ θεῖοι γεννήτορες τῆς μακαρίας Θεοδώρας καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς εὐσεβείας; Ἐπειδὴ ἐώρων τοὺς δι' εὐσέβειαν κινδυνεύοντας καὶ τοὺς μὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκλελοιπότες, τοὺς δὲ πλήθει τῶν κακώσεων κεκμηκότας, ἄλλους δὲ καὶ πνευστιῶντας, ὥσπερ ἐπὶ 30 θεάτρων ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐλαννομένους τε καὶ ἀπειλουμένους, ἀνοίγουσι τοὺς θησανροὺς τῆς ψυχῆς καὶ πᾶσι τὰ πάντα γινόμενοι τοὺς μὲν πρὸς τὸ σκάμμα τῶν ἀγόνων σοφῶς ὑπαλείφουσι, τῶν δὲ τοὺς μύλωπας θεραπεύουσι καὶ πληροῦσιν ἄλλων γαστέρας πιεζομένων τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἃς πόλεις τε καὶ χώρας ἀκουσίως ἀπολωλέκασιν, ἐκουσίως 35 εἰς προσδέχεται οἶκος καὶ ὥς οἰκείοις τοῖς ἀλλοτρίοις χαρίζεται· διὰ τοῦτο οἱ μὲν καρτεροῦσι τὸν διωγμὸν δεξιᾶς περιτυχόντες χειρός, οἱ δὲ καὶ γενναιότεροι κατὰ τῶν διωκόντων δείκνυνται καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ εὐσεβεῖν ἐπιτρέποντες. Τοῦτο πρῶτον τῆς τῶν γεννητόρων θεοσεβείας τῆς 40 μακαρίας Θεοδώρας τὸ κατόρθωμα, τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων διηγημάτων ἢ ἀπαρχή.

3. Παρὰ τούτων τοίνυν τῶν δικαίων καὶ τρισμακαρίων ἡ ὁσία καὶ μακαρία Θεοδώρα καὶ τὸ γεννᾶσθαι καὶ τὸ παιδεύεσθαι λαχοῦσα ἀνετρέ-

2.33 Isid. Pel. epp. 4, 165 (PG 78,1248B)

2.11 πλήρες R: πλήρης BV πλήρεις S || 11 εὐσεβεία B || 14 δὴ om. S || 23 περὶ τῶν BR: ὑπὸ τῶν SV || 25 post ἀπηγοῦντο τοῖς add. R || 25 πειθομένοις corr. R: πειθομένους codd. || 33 ἀγόνων B || 34 πιεζομένων corr.: πιεζομένους BS πιεζομένας VR || 35 ἀπολωλέκασιν B || 36 εἰσπροσδέχεται B || 37 περιτυχόντας BV || 38 - 39 εὐσεβέσι S || 40 Τοῦτο BSV: Τούτων V || 3.1 ἡ ὁσία B

φετο ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς ἡλικίαν
 3 γάμον προῆλθεν, ἐσκοπεῖτο τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς τοῦ τίνος καὶ πότε
 5 δοθῆναι αὐτὴν πρὸς γάμον, παρὰ πολλῶν δὲ διὰ τὸ φυσικὸν αὐτῆς κάλ-
 λος ἐπιζητουμένης. Καὶ γὰρ ἦν τοιαύτη, οἷα καὶ πρὸς γάμον ἤρμοζεν
 βασιλεῖ, μεταστέλλεται παρὰ τοῦ τηρικαῦτα Ρωμαίοις βασιλεύοντος Θεο-
 φίλου διὰ ταχυδρόμων πρὸς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων, καὶ οὐ μόνον ταύ-
 10 τῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν τῶν ἐπὶ θεῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ θαυματομέ-
 νων ἐπὶ ὥραιότητι καὶ εὐμορφίᾳ μεταπεμφθεῖσων πρὸς τὰ βασίλεια· ἀμ-
 φοτέρως ἐπὶ θεῶν καὶ προκρίσει κάλλους ὁ βασιλεὺς προεβάλλετο. Καὶ
 εἴθ' οὕτως ἀπόπειραν ποιησάμενος ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος, ἐκλεξάμενος
 15 ἐξ αὐτῶν κόρας ἑπτὰ δέδωκεν ἀνὰ ἐκάστη αὐτῶν πρὸς ἓν μῆλον καὶ
 ἀπέστειλεν αὐτάς εἰς τὰ οἰκεῖα. Καὶ τῇ ἐπαύριον πάλιν προσκαλεσάμε-
 νος αὐτάς ἐπ' ὄψεσιν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἀρετῆς χάριν, ἐζήτει ἐκ μιᾶς
 20 ἐκάστης αὐτῶν τὰ βασιλικά μῆλα, καὶ οὐχ εὗρέθησαν. Ὡς τῆς ἐντροπῆς
 καὶ δυστυχίας. Τότε ὥς ἐξ ἀκανθῶν ῥόδον νεύσει Θεοῦ ἡ μακαρία Θεο-
 δώρα, ὅπισθεν τῶν ἐξ ἰσταμένη, ἐφαπλώσασα τὰς χεῖρας αὐτῆς, ὥσπερ
 25 κρίνον, ἐπέδωκε τῷ βασιλεῖ Θεοφίλῳ σὺν τοῦ βασιλικοῦ μῆλου καὶ ἔτε-
 ρον μῆλον· ἔρευναν δὲ ἀσφαλῆ ἐπὶ τῷ θαύματι || ὁ βασιλεὺς ποιησάμε-
 νος ἐζήτει μαθεῖν τὸ ἀληθές. Καὶ ἦν ἰδεῖν παρηγορίαν φωνῆς ἐξ ἀμολύν-
 του καρδίας ἐπιτυχίαν βασιλείας ρητορεύουσιν: «Τὸ μὲν πρῶτον μῆλον,
 30 ὃ δέσποτα, τὸ καταπιστευθέν μοι παρὰ Θεοῦ τάλαντον, ἀπολάμβανε
 σῶρον καὶ ὀλόκληρον, τουτέστιν τὴν παρθενίαν μου καὶ σωφροσύνην·
 τὸ δὲ δεύτερον, ὡς δηνάριον καὶ τοῦ ἐξ ἐμοῦ τικτομένου υἱοῦ σου, μὴ
 35 ἀποστρέψῃς». Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ ἐπύθετο
 γινῶναι τὸ ἀληθές: «Πόθεν ὁ δοθείς σοι χρησμὸς καὶ ἡ τοῦ μυστικοῦ
 ἐνεφανίσθη ἀποκάλυψις;» Ἡ δὲ ἀπεκρίθη τῷ βασιλεῖ: «Καθ' ὅλης τῆς
 ὁδοῦ, δέσποτα, ὀνειδιζομένη ἐξ ἀφελῶν γλωσσῶν ὑπέμεινα συλλυπου-
 30 μένη καὶ οὐκ ἐλάλησά τι, ἐστήριξα δὲ μετὰ κρυφιοβλύστων δακρύων
 καὶ προσευχῶν τὴν ψυχὴν μου ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ μαθοῦσα
 περὶ τίνος ἁγίου ἀνδρὸς ἐγκεκλεισμένου ἐν τῷ τῆς Νικομηδείας πύργῳ —
 πανταχοῦ γὰρ ἐφημίζετο ἡ μεγάλη καὶ ἐνάρετος αὐτοῦ πολιτεία — ὅτε
 35 ἐπλησίασα τῷ τόπῳ, ἀνῆλθον πρὸς αὐτόν, ἀστέρος ἐπιλάμπαντός μοι,
 ὥσπερ ποτὲ τοὺς μάγους ἐν Βηθλεέμ, ἐν ᾧ καὶ προσκυνῆσαι αὐτόν κατη-

3.3 καὶ om. V || 3 - 4 Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς ἡλικίαν γάμον προῆλθεν BVR: Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰ-
 σῆλθεν S || 4 τίνος BS: τίμινι V τίμινι propos. R || 5 δοθῆναι corr.: δοθῆσθαι codd. δοθήσε-
 σθαι R || 13 ἀνὰ codd.: μιᾷ R || 15 ἐπύθεσιν V || 19 τοῦ βασιλικοῦ μῆλου codd.: τῷ
 βασιλικῷ μῆλῳ R || 25 ἐξ ἐμοῦ e corr. ἐμοῦ V || 31 μαθοῦσα R: μαθὼν codd. || 35 τοὺς
 μάγους codd.: τοῖς μάγοις R || 35 - 36 κατηξίωσε codd: κατηξίωσα R

- φ. 4 ξίωσε. Καὶ βλέψας μοι ὁ ὀσιος ἐκεῖνος καὶ τρισ||μακάριος ἀνὴρ εἶπε :
 «Θάρσει, ὦ θύγατερ, καὶ μηδὲν λυποῦ περὶ ὧν θλιβερῶν καθ' ὁδοῦ ὑπέ-
 στης· ἄγγελος γὰρ δόξης Κυρίου χριστιανῶν βασίλισσαν στέφει σε καὶ
 χεὶρ Κυρίου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου. Δέξαι δὲ δίδωμί σοι μῆλον μετὰ τοῦ
 40 μέλλοντός σοι ἐπιδοθῆναι ἐκ χειρὸς βασιλέως, ἵνα, ὅτε αἱ καταφλυαροῦ-
 σαί σου ἔξωθεν τῶν θυρῶν τοῦ παλατίου θρηνητικῶς ἀπελαθῶσι, σὺ
 ταῦτα ἐπιδοῦσα τῷ βασιλεῖ καὶ πορφύραν στολισαμένη ἐν χρυσορόφῳ
 ταμείῳ ἐπὶ βασιλικοῦ θρόνου ἐπάνω πάντων τῶν γυναικῶν καθεσθήσῃ».
 Τότε λαβὼν ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος τὰ δύο μῆλα ἐκ χειρὸς Θεοδώρας τῆς
 45 ἀειμνήστου, κατενώπιον τῆς συγκλήτου, ἐπέδωκεν αὐτῇ τοῦ βασιλικοῦ
 ἀρραβῶνος τὸ χρυσοῦν δακτυλίδιον. Τούτου δὲ γενομένου, εὐθέως καὶ
 παραχρῆμα αἱ τῆς βασιλίσσης Εὐφροσύνης, τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως,
 οἰκειότεραι θεραπαινίδες, αἱ σεμνοπρεπῶς βιοῦσαι, ἀνελάβοντο αὐτὴν
 καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς ὑπηρέτουν αὐτῇ κοσμίως καὶ εὐτάκτως.
 50 Ἐκτοτε δὲ εἴκοσι καὶ δύο ἡμερῶν διελθουσῶν στέφεται ἡ προλεχθεῖσα
 Θεοδώρα μετὰ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως ὑπὸ Ἀντωνίου τοῦ ψευδωνύμου
 καὶ βεβήλου πατριάρχου ἢ μᾶλλον || εἰπεῖν ἀρχωνίου φατριάρχου, τοῦ
 φ. 4^v ἀθλίως καὶ φρενοβλαβῶς τὰς ἀγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας ἀτιμάσαντος.
 Καὶ βασιλεύει εὐσεβῶς ἡ αὐτὴ Θεοδώρα καὶ αὐτοκράτορος σύζυγος
 55 γίνεται ἐν τῷ πανσέπτῳ καὶ σεβασμῷ ναῶ στεφθεῖσα τοῦ ἁγίου πρω-
 τομάρτυρος Στεφάνου τῆς Λάφνης. Οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν τοῦ ἱερατικοῦ
 καὶ πολιτικοῦ καταλόγου συνεκρότουν καὶ συνέχαιρον τοῖς βασιλεῦσι
 ἐπὶ τῇ στεφηφορίᾳ αὐτῶν. Φιλοτιμίας δὲ χάριν δέδωκεν ἡ βασίλισσα τῷ
 μὲν πατριάρχῃ χρυσίου λίτρας δεκαπέντε, τῇ δὲ συγκλήτῳ λίτρας πεντή-
 60 κοντα, τῷ δὲ κλήρῳ λίτρας δεκαπέντε· τοὺς δὲ συνεργήσαντας καὶ συνευ-
 δοκήσαντας ἐπὶ τῇ στεφηφορίᾳ αὐτῇ αἰσίως καὶ φιλοφρόνως ἐδεξιώσατο.
 4. Τούτων δὲ οὕτως γινομένων καὶ τελεσθέντων ἡ ἀγούστα Εὐφρο-
 σύνη, ἡ μήτηρ Θεοφίλου, μῆνας δέκα ἐν τῷ παλατίῳ διατρίψασα, τῶν
 πλειόνων φροντίδων καὶ μεριμνῶν ἡμερομένη ἀπαλλαγῆναι καὶ τὸν ἀτά-
 ραχον καὶ ἡσυχαστικὸν βίον ἐπιποθοῦσα, ἰδίᾳ προαιρέσει καὶ οὐκ ἀνάγκῃ
 5 τινὶ ἐθελουσίῳ καὶ ἀνθαιρέτῳ γνώμῃ κατήλθεν ἀπὸ τοῦ παλατίου καὶ ἐν
 τῇ τῶν Γαστρίων μονῇ ἡσύχασεν.
 φ. 5 5. Ὁ οὖν βασιλεὺς Θεόφι||λος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν διέπων,
 τὴν ἀθέμιτον καὶ πονηρὰν τοῦ θεηλάτου καὶ τρισκαταράτου Κοπρωνόμου

40 Greg. Naz. epp. 114 (PG 37,212B)

36 μοι BSR: με V || 43 πάντων codd: πασῶν R || 48 ἀνελάβοντο V: ἀνέλαβον BSR ||
 53 post ἀτιμάσαντος καὶ ἀδιορθώτου μείναντος add. V || 55 καὶ σεβασμῷ om. V || 55 στε-
 φθεῖσα codd.: στεφεῖσα R || 59 χρυσίου BVR: χρυσίῳ S || 59 συγκλήτῳ BVR: συγκλή-
 του S || 4.5 ἐθελουσίῳ δὲ propos. R

καὶ τῶν θηριωνύμων καὶ θηριοτρόπων χαλεπὴν καὶ ψυχόλεθρον αἵρεσιν
 διεδέξατο καί, ταύτην ἀναδεξάμενος, οὐδὲν ἤττον ὥφθη τῆς ἐκείνων δυσ-
 5 τροπίας τε καὶ τυραννίδος. Ταύτην γὰρ ὁ μάταιος κακοφρόνως καὶ φρε-
 νοβλαβῶς ἀνεκαίνισεν καὶ τὴν παραπληξίαν τῶν ματαιοφρόνων ἐκείνων
 καὶ παλαμναίων εἰκονομάχων μιμούμενος, τὴν ἐκ μανιχαϊκῆς λύμης καὶ
 τυραννίδος μανίαν ἀναφνεῖσαν, διωγμὸν ἄσπονδον δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς
 ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἀνερρίπισε, σύμβουλον καὶ συμμύστην καὶ συνί-
 10 στορα τῆς ψυχολέθρου αἰρέσεως ἔχων καὶ ὁδηγὸν τῆς ἀπωλείας Ἰωάν-
 νην τὸν φατριάρχην, μᾶλλον δὲ μαντιάρχην καὶ δαιμονιάρχην, τὸν νέον
 ὄντως Ἀπολλώνιον ἢ Βαλαάμ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κακῶς ἀναφα-
 νέντα ἐπὶ τε ἀνοσιουργίαις καὶ λεκανομαντείαις· ἀναξίως γὰρ τοὺς οἴακας
 τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐγχειρισθεὶς ὁ δεῖλαιος, ὑποβρούχιον ἐποίει
 15 τὸ σκάφος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας· πάσης γὰρ θεοστυγοῦς πράξεως
 φ. 5^v καὶ τερατείας δεινὸς ἦν μύστης || καὶ ἐφευρετής, ὅφ' οὗ καὶ τὰ γράμματα
 παιδευθεὶς τε καὶ ὑπονομευθεὶς, τὴν τε γνώμην κακοβούλως καὶ σφαλε-
 ρῶς πολιορκηθεὶς ὁ κουφογνώμων καὶ δύστηνος Θεόφιλος, ὑπηρέτης
 γνήσιος καὶ δόκιμος καὶ τοῦ διαβόλου ἐπιτήδειον ὄργανον γέγονεν. Ὡ-
 20 τῆς παρατροπῆς καὶ ἡλιθιότητος καὶ εἴ τι τούτοις ἕτερον ἐπεται. Οὐκ
 εἶχον γὰρ χώραν αὐτῶν τε τῶν κρατούντων καὶ τῶν δυσσεβῶν καὶ ἀνο-
 σιουργῶν εἰκονομάχων αἱ ληρώδεις μυθοπλαστίαι ἀλλὰ φληναφίας καὶ
 ψευδεπιπλάστους εἰκαιομυθίας καὶ ἐρεσχηλίας ἦσαν πεπληρωμένοι αἱ
 γραφαὶ αὐτῶν καὶ ἀποκρίσεις· ὥς ἐν ἀγκίστρῳ γὰρ τὸ δέλεαρ προβαλ-
 25 λόμενοι οἱ ὄθλιοι καὶ ταλαίπωροι τοὺς ἀπλουστέρους καὶ ἀμαθεστέρους
 συνήρπαζον, ὄντως τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν καὶ καπνὸς ἀχλύος
 πλήρης, σκοτίζοντες ὀφθαλμοὺς ἀφρόνων οἱ λόγοι αὐτῶν. Τῇ γὰρ ἀνυ-
 παρξία τοῦ ψεύδους ἐναβρυνόμενοι τῆς ἀληθείας ἀλλότριοι γεγόνασιν·
 τούτων δὲ οὕτως τολμωμένων παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, ὁ τίμιος
 30 καὶ ἱερὸς τῶν ὀρθοδόξων σύλλογος ὁρῶν ταῦτα τελούμενα καὶ ὅτι παρὰ
 φ. 6 τῶν νομιζομένων || χριστιανῶν τοιαῦτα κατατολμῶνται, ἐχαλέπαιεν καὶ
 ἡνιάτο πάνυ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· «Ποῖος ἀνόσιος καὶ μοχθηρὸς
 καὶ αὐθαδεὶας καὶ θρασύτητος εἰς ἄκρον ἦκων τολμήσει τοὺς ἐντεθειμέ-
 35 τινος παρὰ τῶν μεγαλοφωνοτάτων καὶ θεοδιδάκτων καὶ πολυμνι-
 των ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπτὰ ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων

5.2/3 - 19 Georg. Mon. II,798,9 - 799,4 Georg. Cont. 792,11 - 19 (ed. Mur. PG 110,1009 G)

5.3 τῶν θηριωνύμων om. V || 8 δὲ om. V || 9 σύμβουλον BSR: σύμβολον V || 11 φα-
 τριάρχην codd: πατριάρχην scr. R || 11 μαντιάρχην καὶ μᾶλλον δὲ δαιμονιάρχην S || 18 πο-
 λιορκηθεὶς SVR: πολιορκησθεὶς B || 24 αἱ ἀποκρίσεις V || 27 σκοτίζοντες S: σκορπίζον-
 τες BVR || 33 ἦκων corr. R: ἦκον codd.

παρασαλεύσαι ἢ παραφθεῖραι μίαν καὶ μόνην κεραίαν καὶ μὴ μᾶλλον
 στέρξαι καὶ ἀσμένως ἡσυχάσαι εἰς τὴν θεόπνευστον καὶ ψυχόσωστον
 αὐτῶν διδασκαλίαν, ὥς οἱ βέβηλοι οὗτοι εἰκονομάχοι; Ὁ γὰρ τοιοῦτον
 40 τολμῶν ὁρᾷ ἢ διδάσκειν ἕτερον τῆς ἐκκλησίας ἵνα ἐξωσθῇ καὶ τῆς βασι-
 λείας τῶν οὐρανῶν ἀλλότριος γένηται». Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.
 Ὁ δὲ δειλαιοὺς καὶ ἄθλιος Θεόφιλος, ἀδιόρθωτος μένων, πολλὰ καὶ πικραῖς
 τιμωρίαις αἰκείαις τε καὶ βασάνοις πολλοὺς τῶν ὀρθοδόξων ὑποβαλὼν
 ὑπεροχραῖς κατεδίκαζε. Ταῦτα ὁρῶντες οἱ ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς πολιτευό-
 μενοι καὶ βίον σεμνὸν καὶ θεοφιλῆ μετιόντες καὶ ἀρετῇ καὶ ὀρθοδόξῳ
 45 κεκοσμημένοι, εὐχαρίστως καὶ γενναίως ἔφερον καὶ ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ
 φ. 6^v λύσιν || τῶν δεινῶν γενέσθαι· πρώτη γὰρ ἀρετὴ ἡ ὀρθόδοξος γνώμη ἐστὶ.
 6. Κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς καιροὺς διέλαμπον ἄνδρες θαυμαστοὶ τε καὶ
 εὐλαβεῖς καὶ ζήλον θείου καὶ σοφίας ἔμπλεοι τυγχάνοντες, Ἰωαννίκιος
 ὁ μέγας σημειοφόρος καὶ ἀξιόγαστος καὶ τρισμακάριστος, ὁ ἐκ τῆς ἐλ-
 λάμψεως τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιῶντος πνεύματος τὸ τῆς προοράσεως καὶ
 5 προγνώσεως μέγα καὶ ὑπερθαύμαστον χάρισμα ἀξιοθεῖς λαβεῖν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ καὶ πολλὰ τοῖς πνιθανομένοις προλέγων τῶν ἐσομένων· Νικη-
 φόρος τε ὁ θεοτίμητος καὶ ἡγιασμένος πατριάρχης, Θεόδωρος τε ὁ αἰ-
 διμος καὶ ἡγούμενος τῶν Στουδίου, Μεθόδιος τε ὁ τρισμακάριος καὶ θε-
 σπέσιος ὁμολογητὴς καὶ θερμὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ζηλωτής, Μιχαήλ
 10 τε ὁ ἰσάγγελος καὶ μέγας ὁμολογητὴς καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος καὶ ἡγιασμέ-
 νος Θεοφάνης ὁ ὁμολογητὴς, ὁ τοῦ μεγάλου ἀγροῦ, Θεόδωρος τε καὶ
 Θεοφάνης οἱ αὐτάδελφοι, οἱ καὶ γραφέντες τὰ πρόσωπα, καὶ ἕτεροι πλεῖ-
 στοι τῆς ἀρετῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως ἀθληταί. Οὗτοι πάντες ὑπὲρ τῆς
 14 προγονικῆς παρετάσσοντο ἀληθείας καὶ πίστεως καὶ τὰς ἐναντίας ἀπε-
 φ. 7 κρούοντο προσβολῶν καὶ κατὰ πάσης αἰρετικῆς φάλαγγος ἀντεπαρετάσ-
 σοντο· ἀντιρρόπους γὰρ κυβερνήτας καὶ φύλακας τῷ μεγέθει τοῦ κλύδω-
 νος δέδωκεν ὁ τῶν ὅλων πρύτανις Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, καὶ
 τῶν πολεμίων σφοδρότητι τῶν στρατηγιῶν ἀντέταξεν, ἀρετῇ καὶ προσ-
 φορᾷ τῇ τοῦ καιροῦ δυσκολίᾳ τὰ ἀλεξητήρια ἔδωκε φάρμακα. Θεοδώρα
 20 τε ἡ τιμία καὶ εὐσεβεστάτη ἀνασσα τοὺς μὲν ὀρθοδόξους ἐτίμα κρυφίως
 καὶ φιλοφρόνως ἐδεξιοῦτο, τοὺς δὲ ματαιόφρονas καὶ θεοβδελύκτους
 εἰκονομάχους ἐβδελύσσετο καὶ ἀπεστρέφετο· ἡσχαλλε δὲ καὶ ἡδημόνει

38 οὗτοι S: τοῦτοι BV οἱ βεβηλότατοι scr. R || 39 τολμῶν in marg. B || 40 τῶν οὐ-
 ρανῶν om. V || 42 βασάνοις BSR: βασάνους V || 6.4 προοράσεως SV: προαιρέσεως BR ||
 7 ὁ τρισμακάριος καὶ αἰδιμος S || 8 τρισμακάριος BR: τρισμακάριστος V θεοσεβέστατος S ||
 15 καὶ κατὰ SVR: κατὰ B || 15-16 ἀντεπαρετάσσοντο codd: ἀντιπαρετάσσοντο R || 18 στρα-
 τηγιῶν VR: στρατηγίων BS || 18 ἀρετῇ om. S || 22 post ἡσχαλλε δὲ καὶ ἡδημόνει
 ξοιτο (sic) S

καὶ ἡθύμει ὅ,τι καὶ διαπράξοιτο ἀλλ' ἐδεδίει τὸ θυμῶδες καὶ ὀργίλον καὶ
 σκυθρωπὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τὸ περὶ τὰς τιμωρίας δυσμείλικτον,
 25 τὴν τε τοῦ θυμοῦ σφοδρότητα καὶ τὸ τραχὺ τῆς φωνῆς καὶ ἀγριώτατον
 τοῦ προσώπου συστρεφόμενον κατὰ μικρὸν καὶ πτοουμένη αὐτὸν ἐσιώπα·
 ἐζήτει δὲ καιρὸν εὐθετον τοῦ φανερωῖν καὶ εἰς φῶς ἐξενεγκεῖν τὸν φι-
 λόθεον αὐτῆς τρόπον καὶ τὴν εἰλικρινῇ καὶ ὀρθόδοξον πίστιν. Ἀλλὰ ὁ
 29 φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός, ὁ αἰεὶ καὶ διὰ παντὸς κηδόμενος τῆς σω-
 φ. 7^v τηρίας || τῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς τὸ συμφέρον πάντα οἰκονομῶν καὶ
 προνοούμενος, οὐ παρεῖδεν αὐτῆς τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν ἀλλὰ τὴν ἀμώ-
 μητον καὶ ψυχόσωστον ὀρθοδοξίαν καὶ ἀναστήλωσιν τῶν ἀγίων καὶ σε-
 πτῶν εἰκόνων μετὰ μικρὸν δι' αὐτῆς ἐφάνερωσε, καθὼς παρακατιῶν
 σαφέστερον δηλωθήσεται.

7. Τῷ οὖν πέμπτῳ χρόνῳ τῆς βασιλείας τοῦ ἀφίλου Θεῷ Θεοφίλου,
 ἐν δυνάμει βαρεῖα οἱ παμμίαροι καὶ ἀκάθαρτοι Ἀγαρηνοὶ πρὸς τὴν πα-
 τρίδα αὐτοῦ, τὸ Ἀμώριον λέγω, παρεγένοντο καὶ κραταιῶς ὠχυρωμένην
 αὐτὴν ἐδρόντες καὶ κατησφαλισμένην πάνν καὶ ὑπὸ στρατηγῶν ὀκτῶ
 5 μετὰ τῶν λογάδων αὐτῶν καὶ στρατευμάτων φρουρουμένην, ταύτην δι'
 ἡμερῶν ἰε' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐκπορθήσαντες καὶ δορυάλωτον εἰλη-
 φότες ἡχμαλώτευσαν τελείως· καὶ ἀνηρέθη χριστιανῶν πλῆθος ἄπειρον
 καὶ ἄλλο δὲ πλῆθος αἰχμαλώτων ἅμα τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ
 μβ' νεοφανῶν μαρτύρων ἀπηνέχθη ἐν Συρίᾳ. Ὡσαύτως καὶ πλήθη πλοίων
 10 αὐτῶν ἐξελθόντα τὰς Κυκλάδας νήσους ἡρέμωσαν καὶ τὴν Κρήτην καὶ
 Σικελλίαν παρέλαβον· καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκαύθη ἐκ τοῦ ψύχους
 φ. 8 καὶ || τοῦ μεγάλου καὶ βαρυτάτου χειμῶνος, ὅτι πολλὸς καὶ ἀγριώτατος
 καὶ δριμύτατος χειμὼν γέγονεν καὶ λιμὸς ἰσχυρὸς, αὖχμοί τε καὶ ἄερων
 φλογώσεις καὶ δυσκρασίαι καὶ ἀνωμαλῖαι, προσεπιτούτοις δὲ καὶ σει-
 15 σμοὶ φοβεροὶ καὶ ἐπάλληλοι τὴν πολλὴν καὶ ἄμετρον ἀπελέγχοντες τοῦ
 κρατοῦντος μοχθηρίαν καὶ κακοδοξίαν. Εἰς τοσαύτην γὰρ ἀφιλοθεΐαν
 καὶ ἀπόνοιαν ἐξώκειλεν ὁ βασιλεὺς, ὥστε καὶ τὴν τοῦ τρισκαταράτου
 Κοπρωνύμου καὶ τῶν θηριωνύμων θεοστρυγῇ ἀνοσιουργίαν ὑπερακοντίσαι.

8. Οὕτως οὖν ὁ ἀνόσιος καὶ ἀλητήριος Θεόφιλος δρῶν καὶ πράττων,
 δύο καὶ δέκα χρόνους καὶ μῆνας τρεῖς τῆς βασιλείας κρατήσας, δυσεν-

7.2 - 18 Georg. Mon. II,797, 21 - 798,9 Georg. Cent. 791,21 - 792,41 (ed. Mur. PG 110,1009 B) || 8.1 - 3 Georg. Mon II,797,18 - 21

23 ὅ,τι V : ὅτι BR || 26 συστρεφόμενον codd: στρεφόμενον scr. R || 33 δι' ἐαυτῆς S || 7.9 μαρτύρων νεοφανῶν S || 10 ἡρέμωσαν BR: ἐρήμωσαν S || 12 ὅτι codd: ὅτε propos. R || 14 δυσκρασίαι SR: δυσκρατίαι B || 16 γὰρ om. S || 8.1 Οὕτως BSR: Οὕτως V

- τερικῇ νόσῳ περιπεσὼν τοιούτῳ τρόπῳ τὸν τῇδε μετῆλθε βίον. Θνήσκοντι γὰρ αὐτῷ ἀνέρχθη τὸ στόμα αὐτοῦ μέχρι τοῦ φάρυγγος, καὶ ψυχορρα-
 5 γοῦντος τούτου ὀδυνηρῶς ἢ αὐγοῦστα Θεοδώρα ἐπωλόλυξεν· εἶτα, μικρὸν ἀψυπνώσασα, βλέπει τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐν ἀγκάλαις τὸ βρέ-
 φος σταυροφοροῦν βαστάζουσιν καὶ κυκλάδα φοβερὰν ὠραιομόρφων ἀγγέλων τῷ βασιλεῖ Θεοφίλῳ διὰ τὰς ἀγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας σφοδρῶς
 φ. 8^v ὄνει||διζόντων καὶ συνεχῶς τυπτόντων. Καὶ τούτων οὕτω γινομένων
 10 ἐπὶ ὥραν ἱκανήν, ἐλάλησεν ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος τὴν κεφαλὴν συγχῶς ἐπικλίνων ἔνθεν κἀκεῖθεν καὶ λέγων ὀδυνηρῶς: «Οὐαὶ μοι τῷ ἀθλίῳ, διὰ τὰς εἰκόνας τύπτομαι, διὰ τὰς εἰκόνας μαστίζομαι». Καὶ ἦν φοβερὸν καὶ παράδοξον ὑπὸ τῶν παρισταμένων καὶ κλαιόντων αὐτῶν τὸ θεωρούμενον ἄκουσμα· καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ὀλονύκτως οὕτω βοῶντος καὶ λέ-
 15 γοντος, τῆς δὲ βασιλίσσης ἦν ἡ διάνοια καὶ ὁ νοῦς πρεσβεύουσα σὺν δάκρυσι πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐγρηγορότως ἀνατεθείσης. Θεόκτιστος δέ, ὁ καὶ κανίκλειος, δραμὼν περιεβάλλετο, διὰ τὸν φόβον τοῦ βασιλέως, ὃ εἶχεν ἐγκεκρυμμένον ἐγκόλπιον· ἀπορία δὲ τῷ βασιλεῖ συνέ-
 χοντι ἐπὶ πολὺ τυπτομένῳ καὶ τῇδε κἀκεῖσε προσβλεπομένῳ τοῖς κλαί-
 20 ονσι, βλέπει τὸ τοῦ ἐγκόλπιον τενάντιον ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ τὴν ἁγίαν καὶ ἀπαράλλακτον εἰκόνα τοῦ Ὑψίστου ἐμφαίνοντα, ὃν συχνοτέρως δακτυλοδεικτῶν ὁ βασιλεὺς, βία τούτῳ νεύων, πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν ἐπαρετάσσετο. Τούτου δὲ φεύγοντος διὰ τῆς ἀγίας εἰκόνης τὸν φόβον μᾶλλον
 φ. 9 κρατη||θεῖς, δι' ἐτέρων χειρῶν, φόβῳ πολλῷ τῷ βασιλεῖ, ἐπλησίασε,
 25 μὴ δυνηθεὶς ἀποκρῦψαι τὸ σέβας· καὶ τῶν μὲν νομισάντων ὅτι τὰς τρίχας αὐτοῦ τίλαι κελεύει, ἐνέβαλον αὐτὰς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Τοῦ δὲ δοκοῦντος κεφαλικῶς κολασθῆναι, καθήψατο ὁ δάκτυλος τοῦ βασιλέως τὸ τενάντιον πρὸς τὸ ἑαυτοῦ χεῖλος τοῦτο ἐφέλκων· καὶ δὴ τεθέντος τοῦ τεναντίου ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ στόματι τὴν τοῦ Σωτῆρος
 30 ἡμῶν καὶ Θεοῦ εἰκόνα, τὴν ἁγίαν καὶ σεβασμίαν φέροντος, ὡς εἴρηται, παραχρῆμα, ὃ τοῦ παραδόξου θαύματος, προσῆλθον καὶ ἠνώθησαν τὰ χεῖλη αὐτοῦ ἐξ ἑκατέρων διεστῶτα, τὰ παραχαράξαντα τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα καὶ πολλὰ φληναφήσαντα κατὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰ-
 κόνων. Τούτου δὲ τοῦ ἐξαισίου τοῦ ἐκπληκτικοῦ θαύματος οὕτω γε-
 35 νομένον, κατέπαυσε παρευθὺς ὁ τοῦ λάρυγγος αὐτοῦ ἡγριωμένος φάρυγξ καὶ ἡ βασιλικὴ μορφή καὶ ἡ ὄψις ἀνανεώθη, ἐσίγησαν δὲ καὶ αἱ κραυγαὶ

8.26 Men. Epit. 271

7 σταυροφοροῦν V: σταυροφοροῦντα BS τὸ βρέφος βαστάζουσιν scr. R || 14 ὀλονύκτω S || 18 - 19 συνέχοντι V: συνέχοντα BSR || 22 - 23 ἐπαρετάσσετο codd: παρετάσσετο scr. R || 23 τούτου SVR: τοῦτον B || 26 τίλαι R: τίλε B τίλλειν SV || 35 φάρυγξ R: φάρυξ BS || 36 ἡ¹ add. R ἡ²,³ om. S || 36 ἀνανεώθη BS: ἀνεανέωθη scr. R

τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀλγυδόνων ἀνύπιστοι κολάσεις καὶ τιμωρίαι· ὅθεν καὶ παραχρῆμα ἀφύπνωσε, πεισθεὶς ἀκριβῶς ὅτι πάνν ἐστὶν καλὸν καὶ φ. 9^ν ψυχοφελές τὸ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν || καὶ προσκυνεῖν τὴν ἁγίαν καὶ σεβα-
40 σμίαν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τούτου παναγίας Μητρὸς καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ἁγίων, ἄρχουσας ὁδὸν θεότητος μυστικῶς τελουμένην.

9. Τούτων δὲ οὕτως προβάντων, μετὰ τινος ἡμέρας ἀποπνεύσας ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν Θεοφίλου ἐβασίλευσε Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πέντε ἡμισυ ἐτῶν ὑπάρχων, μετὰ Θεοδώρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ἐν τῇ οὖν αὐτοκρατορίᾳ Μιχαήλ, Ἀποδι-
5 νάρ, ὁ τῶν βεβήλων καὶ θεοβδελύκτων Ἀγαρηνῶν φύλαρχος, ἐκ πολλῶν χρόνων παρασκευαζόμενος ἐν δυνάμει μεγάλη καὶ βαρεῖα σφόδρα μετὰ πλοίων φοβερῶν τετρακοσίων καταπλήκτων ἤρχετο κατὰ τῆς θεοφρου-
ρήτου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τοῦτον ἡ μεγάλη καὶ ἄμαχος καὶ παντοκρατορικὴ καὶ ὁμοούσιος τριάς, ἡ μία θεότης καὶ βασιλεία, δι' ἧς
10 καὶ διασώζεται καὶ κυβερνητικῶς πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομεῖται πάντα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, καὶ διὰ δυνάμεως καὶ εὐπροσδέκτων πρεσβειῶν τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου Μαρίας, εἰς τέλος ἠφάνισε τὸν ἀλάστορα καὶ
φ. 10 διώλεσε, πάντων τῶν φοβερῶν καὶ καταπλήκτων ἐκείνων || πλοίων αὐτάνδρων συντριβέντων ἐν ἀκρωτηρίῳ τῶν Κιβεριωτῶν εἰς τὰ λεγό-
15 μενα Χελιδόνια, ἐπτὰ καὶ μόνον διασωθέντων ἐν Συρία καὶ ἀπαγγειλάντων τὴν τῶν Ρωμαίων νίκην καὶ σωτηρίαν καὶ τὴν ἑαυτῶν ἡττάν τε καὶ πανωλεθρίαν.

10. Ὁ οὖν βασιλεὺς Μιχαὴλ τὴν πατρίαν βασιλείαν σὺν τῇ μητρὶ Θεοδώρᾳ, ὡς ἀνωτέρως εἴρηται, διαδεξάμενος, τὴν μὲν θεοστρυγὴ καὶ ψυχοβλαβῇ καὶ βέβηλον τῶν εἰκονομάχων αἵρεσιν διεκρούσατο καὶ ἀνε-
θεμάτισε, τὴν δὲ ἔκπαλαι Θεοφιλῇ καὶ θεοβράβευτον ἱεράν τε καὶ ψυχό-
5 σωστον καὶ ὀρθοτάτην πίστιν κραταιώσας καὶ βεβαιώσας παρρησιαστι-
κῶς ἀνεκήρυξε, προτροπῇ καὶ παραινέσει καὶ διδαχῇ τῆς τιμίας καὶ ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς Θεοδώρας. Εἰ γὰρ καὶ νήπιος ἐτύγχανε τῇ σωματικῇ ἡλικίᾳ ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ, καθὼς ἀνωτέρως εἴρηται, πέντε γὰρ ἡμισυ ἐτῶν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτίσας
10 αἶνον Θεός, αὐτὸς καὶ τοῦτον παρεσκεύασε τὴν ἀλήθειαν τοῦ θείου δόγ-

9.4 - 17 Georg. Mon. II,801,7 - 14 Georg. Cont. 814,6 - 13 (ed. Mur. PG 110,1033 C)
10.1 - 19 Georg. Mon. II,801,14 - 802,13 Georg. Cont. 811,2 - 812,7 (ed. Mur. PG 110, 1029C-1032 B) || 6 Ps. 8,3

39 τὸ R: τοῦ BS || 9.9 βασιλεία BS: βασιλεία scr. R || 15 διασωθέντα S || 10.2 ἀνω-
τέρω S

ματος ἀνυμνῆσαί τε καὶ φανερωῦσαι καὶ τρανότερον κρατῦναι πρὸς αἵ-
 νον καὶ δόξαν τοῦ δι' ἄκραν εὐσπλαγχτίαν καὶ φιλανθρωπίαν σαρκωθέντος
 φ. 10^v Θεοῦ λόγον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς ὁφθέντος || καὶ συναναστρα-
 φέντος. Τοιγαροῦν, θεοκυβερνήτῳ βουλῇ καὶ βασιλικῇ προστάξει πάν-
 15 των τῶν ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων καὶ θεηγόρων ἀσκητῶν καὶ
 ὁμολογητῶν, ἡ τῶν ἀνοσίων καὶ δυσσεβῶν εἰκονομάχων κάκιστος καὶ
 πονηρὰ αἵρεσις ἀκριβῶς ἐλεγχθεῖσα καὶ τὰ μάταια καὶ βδελυρὰ ταύτης
 ληρήματα διαρρήδην ἀνατραπέντα, ἐλευθερία καὶ ὀρθοδοξία διέλαμψε
 20 πᾶσιν τῇ οἰκουμένῃ. Καὶ τὰ λυμαντικά θηρία ἠφανίσθησαν καὶ τῆς Ὁρθο-
 δοξίας ὄρος καὶ λόγος ἐξανέτειλε παντὶ τῷ κόσμῳ, ὥσπερ ἔκ τινων μυ-
 χῶν καὶ δυσδιεξοδεύτων λαβυρίνθων καὶ σκοτεινῶν βαράθρων, καὶ ὀρθο-
 δοξία γέγονε τελεία πᾶσι τοῖς εὐσεβῶς σεβομένοις τε καὶ προσκυνοῦσι
 τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας τῇ πρώτῃ κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν
 25 τῆς γὰρ ἀληθοῦς θεογνωσίας ἡ χάρις ἐξανέτειλεν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ καὶ
 καιρὸς εὐνομίας καὶ εἰρήνης καὶ ἀγαθοεργίας ἀνέστηκεν παντὶ τε καὶ
 πανταχοῦ, καὶ γαλήνῃ τοῦ λοιποῦ καὶ ἀταραξία ἐμπολιτεύεσθαι ἐθεσπί-
 σθη παρὰ τε τῶν ὀρθοδόξων καὶ μεγάλων βασιλέων καὶ παρὰ τῶν ὁσίων
 καὶ τρισμακαρίων πατέρων, Ἰωαννικίου τε φημὶ καὶ Ἀρσακίου, Ἡσαίου
 φ. 11 καὶ Μεθοδίου || καὶ ἐτέρων πολλῶν τῶν τότε ἐπ' αὐτῷ συναχθέντων.
 30 Τότε τοίνυν καὶ ὁ προλεχθεὶς τῆς κακωνύμου καὶ ψυχοβλαβοῦς αἰρέ-
 σεως ἑξαρχος καὶ διδάσκαλος Ἰωάννης, ὁ δύστηνος καὶ ἀλητῆριος μαν-
 τειάρχης, ἀτίμως ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐκβάλλεται θρόνον καὶ ἀναθεμα-
 τίζεται σὺν τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ διώκταις καὶ ὑβρισταῖς, τοῖς δίκην
 ἀνημέρων καὶ λυμαντικῶν θηρίων τὸ ποίμνιον λυμνηαμένοις, δικαίως
 35 καὶ θεοκρίτως. Ἀντεισάγεται δὲ χάριτι θείᾳ καὶ προνοίᾳ Χριστοῦ τοῦ
 ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ κοινῇ ψήφῳ πάντων τῶν ὀρθοδόξων Μεθόδιος ὁ
 ἀοίδιμος ὁμολογητὴς καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας πρόμαχος, ὅστις πᾶσαν τοῦ
 διαβόλου, τοῦ ἀεὶ βασκαίνοντος τὸ γένος ἡμῶν, τὴν ὀλέθριον κατὰ τῶν
 40 ἱερῶν εἰκόνων μεθοδείαν καὶ τὴν βέβηλον κενοφωνίαν τῶν αἵρεσιάρχων
 καὶ φοιτητῶν τῆς ἐκείνων κακονίας καὶ φρενοβλαβείας ἄριστα καὶ σαφέ-
 στατα ἀνατρέψας καὶ διελέγξας, τὴν ὀρθόδοξον καὶ ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν
 ἐπεκύρωσε καὶ ἀνεκήρυξε· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους προϋ-
 πέστη διωγμοὺς καὶ κινδύνους πολλὰς τε λυπηρὰς περιστάσεις καὶ τιμω-
 φ. 11^v ρητικὰς βασάνους παρὰ τε τῶν βεβήλων εἰκονομάχων καὶ τοῦ || ἀλη-
 45 τηρίου Θεοφίλου· καὶ ταῦτα γενναίως καὶ μαρτυρικῶς μεθ' ὑπομονῆς

10.30 - 67 Georg. Mon. II,802,13 - 803,26 Georg. Cont. 812,6 - 814,5 (ed. Mur. PG 110,1032B-1033B)

29 ἐπ' αὐτῶν S || 30 καὶ² om. S || 32 ἐβάλλεται S || 39 μεθοδίας S || 40 κακονίας BR: ἀκονοίας S

ἔφερεν, εὐχαριστῶν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Τίς γὰρ ἀριθμήσειε τοὺς πολ-
 λούς καὶ ποικίλους καὶ ἐπαλλήλους διωγμούς καὶ πειρασμούς, οὓς ὑπέστη,
 τοὺς τε βαθυτάτους βοθύνους καὶ τὰς ἀπρεπεῖς καὶ ζοφώδεις στενομο-
 νίας, τὰς τε πνιγηρὰς καὶ ταρταρώδεις κατακλήσεις, τῶν τε ἀναγκαίων
 50 τὴν στέρησιν καὶ τῶν φίλων καὶ ὁμοπίστων καὶ συγγενῶν, ἃς ἀνέτλη
 γενναίως τε καὶ προθύμως ὁ μακάριος, ὑπομονὴ τοῖς φερεπόντοις καὶ σιω-
 πῶσα παραίνεσις πρόδηλος γενόμενος. Οὕτως τοίνυν ὁ ἀξιάσαστος καὶ
 ἡγιασμένος τῆς ἐκκλησίας Μεθόδιος, εὐδοκίᾳ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ
 συνεργείᾳ τῆς εὐσεβεστάτης βασιλείας Θεοδώρας καὶ τῶν ὁσίων, ὡς
 55 ἔφημεν, πατέρων, παραλαβὼν τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, ἐπὶ νομὰς ζωῆς
 αἰωνίου τοῦτο ὠδήγει· καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σύστημα τῶν ὀρθο-
 δόξων ἐπορεύετο, χαίρων ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ καὶ θείᾳ δυνάμει,
 καὶ σαφῶς ἐκραταιοῦτο καὶ διέλαμπεν. Ὁ δὲ τῶν δυσσεβῶν καὶ ἀνο-
 59 σιουργῶν αἰρετικῶν σύλλογος, καὶ ἰουδαϊκῇ τῷ ὄντι σπεῖρα καὶ συμμορία,
 φ. 12 κατησχύνετο καὶ κομιδῇ ἡσθένει || προφανῶς ἐπιστομιζομένη καὶ ἀνα-
 τρεπομένη καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ὅθεν καὶ παρὰντίκα διὰ βασιλικῆς
 προστάξεως ἀνεκλήθησαν ἅπαντες καὶ ἀνείθησαν τῶν δεσμῶν οἱ ἐν ἐξο-
 ρίᾳ ὄντες καὶ πικραῖς φυλακαῖς πατέρες, ἅμα καὶ τὸ πλῆθος τῶν μονα-
 65 ζόντων καὶ μέντοι καὶ τῶν εὐσεβῶν κοσμικῶν οὐκ ὀλίγοι, ὧν ὁ δυσσε-
 βῆς Θεόφιλος τυραννικῶς τὰς ὑπάρξεις ἀφελόμενος ἀκρωτηριάσας περι-
 ὥριсен, ἄλλους δὲ μὴ πειθομένους τοῖς χλευαστικοῖς καὶ ἀπατηλοῖς αὐ-
 τοῦ λόγοις τιμωρήσας πικρῶς φρουρεῖσθαι προσέταξεν· οὗτοι δὲ πάντες
 ἔκτοτε ἐν ἀδείᾳ καὶ χαρμονῇ διῆγον, αἰνοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν.
 Ἡ δὲ τιμία καὶ φιλάγαθος ἀγούστα Θεοδώρα, ὁρῶσα τὴν ὀρθόδοξον
 70 πίστιν τῶν χριστιανῶν ἀνθοῦσαν καὶ διαλάμπουσαν, ἔχαιρε καὶ ἡγαλ-
 λιᾷτο πάνν καὶ θυμηδίας καὶ εὐφροσύνης ἐπληροῦτο· συνέχαιρε δὲ καὶ
 συνεκρότει ἐπὶ τούτοις τῇ ἀγούστῃ καὶ Θεόκτιστος ὁ λογοθέτης, ὁ καὶ
 κανίκλειος, θερμὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ζηλωτὴς τυγχάνων, πρὸς
 74 ὃν ἐχθροδῶς διακείμενος Βάρδας, ὁ καῖσαρ καὶ ἀδελφὸς τῆς εὐσεβεστά-
 φ. 12^v τῆς καὶ θεοστέπτου Θεοδώρας || τῆς βασιλίδος, ἀνείλεν αὐτὸν ἀδίκως.
 Ἐκτοτε οὖν ἡ ἁγία καὶ φιλευσεβῆς βασίλισσα Θεοδώρα οὐκ ὀλίγους
 ᾤκτειρεν καὶ εὐεργεσίας ἡμείβετο τῶν εἰς αὐτὴν καταφευγόντων ἀπὸ
 ἐμφύτου ἀγαθοεργίας καὶ φιλαγάθου γνώμης καὶ συμπαθοῦς προαιρέ-
 σεως πολλοῖς εἶδεν ἀρετῆς λαμπρυνομένη.

11. Οὕτως οὖν αἰσίως καὶ πρεπόντως τὸ ὑποχείριον οἰκονομοῦσα ἡ
 μακαρία Θεοδώρα καὶ ἐν τῷ παλατίῳ τέσσαρας καὶ δέκα χρόνους ἀπὸ

48 - 50 Or. Cels. 2.51

52 προδήλως S || 52 Οὕτως BR: οὗτος S | 62 ἀνείθησαν R: ἀνέθησαν BS | 11.2 τέσσα-
 ρας R: τέσσαρες B τέσσαρις S

τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ ποιήσασα, εἰς
 5 ἔχθραν ἐλθοῦσα μετὰ Βάρδα, τοῦ γεγονότος καίσαρος τοῦ καὶ προμνη-
 μονευθέντος ἀδελφοῦ αὐτῆς διὰ τὴν ἄδικον σφαγὴν τοῦ προμνημονευ-
 θέντος ὁμοίως Θεοκτίστου τοῦ λογοθέτου, ἄκουσα καὶ μὴ βουλομένη,
 κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ παλατίου ἐν τῇ μονῇ τῶν Γαστρίων μετὰ τῶν τεσσά-
 ρων θυγατέρων αὐτῆς, Πουλχερίας, Θέκλας, Ἀναστασίας καὶ Ἀννης·
 καὶ τὰς μὲν τρεῖς θυγατέρας αὐτῆς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἀπέκειρεν καὶ τὸ
 10 μοναχικὸν καὶ ἅγιον σχῆμα περιέβαλεν καὶ ἐν τῇ τῶν Καριανοῦ μονῇ
 προσέταξεν εἶναι, τὴν δὲ μητέρα αὐτοῦ, τὴν εὐσεβεστάτην ἄνασσαν Θεο-
 φ. 13 δώραν, μετὰ Πουλχερί|ας τῆς θυγατρὸς αὐτῆς ἐν τῇ προειρημένῃ τῶν
 Γαστρίων μονῇ εἶναι παρεκελεύσατο· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γέγονεν ἐν
 τοῖς χρόνοις ἐκείνοις· Μιχαὴλ δὲ μόνος ἐκράτησε χρόνους ἰδ' καὶ ἐσφάγη
 15 παρὰ Βασιλείου πατρικίου καὶ παρακοιμωμένου αὐτοῦ ἐν τῷ παλατίῳ
 τοῦ ἁγίου Μάμαντος, χρόνων ὧν εἴκοσι ἐννέα.

12. Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἡ καλὴ ὄντως ἐκείνη μήτηρ καὶ σώφρων
 παιδαγωγός; Οὐκ ἀναβάλλεται τῆς βασιλείας ἐξεστηκυῖα, οὐδὲ τὸ ἄρ-
 χεῖν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καταπιστευθεῖσα τὸ ἄρχεῖν ἐπιζητεῖ, καίπερ τὸ
 πλῆθος τῆς συγκλητικῆς τάξεως ταύτην ἐπιζητούντων, ἀλλὰ πρὸς ἑαυ-
 5 τὴν μετακαλεσαμένη τὸν παῖδα, τοιαύτας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ αὐτῷ διε-
 τίθει τὰς γνώμας καὶ τὰ συμφέροντα ἐπεδίδασκε τῷ υἱῷ: «Ἐγὼ μὲν»,
 λέγουσα, «ὃ τέκνον ἐμὸν καὶ θεοῦ δόρυμα, τῆς τοῦ λαοῦ προνοίας νῦν
 ἀπαλλαττομένη προσέχειν ἐμαυτῇ ἀρκεσθήσομαι, σοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων
 ἐμῶν τέκνων ὑπερευχομένη· σὺ δὲ ὄρα, ὅπως ὑπὸ Θεοῦ τῆς τοῦ λαοῦ
 10 ἐπιστάσις ἠξίωσαι εὖ μάλα σαφῶς ἐπιστάμενος, ὥς δι' αὐτοὺς ἡμεῖς
 μᾶλλον κεκλήμεθα ἢ αὐτοὶ δι' ἡμᾶς, τὰ μὲν βραβεῖα τοῖς ἀξίοις φιλο-
 φ. 13^v δω|ροῦμενος κατὰ τὸ πρόπον, τὴν δὲ δίκην τοῖς ὑπευθύνοις εὐσεβῶς
 καταψηφίζόμενος. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐμὲ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα· δώῃ δέ
 σοι ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐξ οὗ τὸ ἄρχεῖν, τὸν ἀρχικὸν τουτονὶ πλοῦν καλῶς
 15 διασώσασθαι τῷ οἴακι τῆς δικαιοσύνης τὴν κοσμικὴν ταύτην ναῦν δι-
 θύνοντι καὶ πνεῦμα τῆς σωτηρίας ἐπιπνεομένῳ». Τοσαύταις παραινέ-
 σεσι μητρικῶς τὸν παῖδα στηρίξασα καὶ τὰς εὐχάς, ὥσπερ τινὰ ἄλλον
 μητρικὸν κληρὸν παρασχομένη, ἰδίως ἔξω τῶν βασιλείων κεκάθηκεν.
 Εἶτα, ἐπειδὴ τῶν βασιλικῶν φροντίδων ἀπήλλακται, ὃ τοῦ θαύματος,
 20 γίνεται ὥσπερ τοῖς βασιλεῦσι πρότερον τύπος, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις
 μετὰ τὴν βασιλείαν γνωρίζεται. Τίς γὰρ ἡσυχάζουσιν ὑπηρέτις ὡς αὕτη

12.15 - 16 AP 9.107 Them. Or. 4.50b

12.3 - 4 τὸ πλῆθος BS: τοῦ πλῆθους prop. R || 4 ἐπιζητούντων BS: ἐπιζητούντος prop. R || 14 τοῦτον S | 15 - 16 διθύνοντι S: διηθύνοντι B διευθύνοντι prop. R || 18 βασιλείων R: βασιλειῶν BS || 21 ὑπηρέτις R: ὑπηρέτης BS

δόκιμος καὶ πόρρωθεν ἐχρημάτιζεν καὶ κοινωνὸν αὐτὴν τε καὶ τὰ τέκνα
 τῆς ἐκείνων εὐχῆς ἐποιήσατο; Τίς τράπεζαν προὔθηκε πεινῶσι δαφι-
 λεστέραν ἐκείνης ἢ νοσοῦσι τὴν ἐπίσκεψιν ἐχαρίσατο ἢ φρουρᾶς μᾶλλον
 25 ἐκένωσεν ἢ περιέβαλε χιτῶνας πλήθῃ γυμνητευόντων ἢ δάνειον ἐκού-
 φ. 14 φισεν ἢ γῆς ἀλλοτριᾶς τοὺς οἰκείους || ἀνεκαλέσατο; Τίς δὲ μᾶλλον ὄρα-
 σὶν τε καὶ ἀκοῇν καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τῷ Θεῷ καθιέρωσεν καὶ τὸν
 νοῦν ὄραν Θεὸν κατὰ τὸν Ἰσραὴλ παρεσκεύασεν καί, ὥσπερ τινὰ στή-
 λην ἀθάνατον, ἔμπνουν εἰκόνα ἑαυτὴν ἀνεστήσατο; Τοῖς μὲν νέοις τὴν
 30 οἰκίαν ἀναστείλασα νεότητα, τοῖς δὲ μέσῃν ἄγουσιν ἡλικίαν τὸν ἐκεί-
 νης τελευταῖον χρόνον, τοῖς δὲ παλαιοῖς καὶ τὴν ἡλικίαν προβεβηκόσι
 τὴν πρὸ τῆς ἡλικίας πρεσβυτικὴν σύνεσιν, καὶ σιτοδοτεῖ μὲν μετὰ τοῦ
 Ἰωσήφ καὶ φυλάττει τὴν σωφροσύνην καὶ ὑποδέχεται τὴν τριάδα μετὰ
 τοῦ Ἀβραάμ, οὐ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπισκιάζουσιν ἀλλὰ κατὰ τὴν καρδίαν
 35 αὐτῆς ἐνοικιζομένη, μετὰ τοῦ Ἰωβ ἀνοίγει τὰς θύρας καὶ ψάλλει νυκτὸς
 καὶ ἡμέρας τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα μετὰ τοῦ Δαβὶδ καὶ νύπτει τοὺς
 πόδας τῶν μαθητῶν καὶ κηρύσσει μετὰ τῶν ἀποστόλων τὸ εὐαγγέλιον
 καὶ μετέχει τῶν μαρτυρικῶν ἀγώνων αἱμάτων χωρὶς συμπαθοῦσα τοῖς
 μάρτυσι, καὶ δικαιούται παρὰ Χριστοῦ καὶ λαμβάνει τὸν στέφανον ἐν
 40 οὐρανοῖς ἄφθαρτον τέλος τετυχηκυῖα Χριστοῦ; Ἐπειδὴ δὲ τῆς κατ' αὐ-
 τὴν τελευταίας ἐμνήσθη, καλὸν εἶη καὶ τῶν τότε συνεπιμνησθῆναι διηγη-
 φ. 14^v μάτων, ὅσους τε || αὐτὴ λόγους τοῖς παισὶ προφεύνητο καὶ ὅσους πρὸς
 τοὺς οἰκέτας ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, διδασκαλίας ἔνεκα, κατεβάλ-
 45 λετο. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τὰ τέκνα ἔφη: «Ἰδοὺ», φησὶν, «ὧ τέκνα ἐμὰ καὶ
 γαστρὸς τῆς ἐμῆς κυήματα εὐκλεῆ, ὃ τῆς ἀναλύσεώς μου καιρὸς ἐφεστή-
 κει καὶ με τὰς ἀκοὰς ἐπιστήσατε καὶ τελευταῖον λοιπὸν ἀκούσατε λόγον.
 Ὁ μὲν γὰρ τάφος ἡτρεπίσται καὶ τὰ ἐντάφια ἐν χερσὶ τῶν κηδεύειν μελ-
 50 λόντων καὶ συμπαθὲς δάκρυον συνελάνεται πρὸ προσώπου χεόμενον,
 φίλων τε καὶ χορεῖται κύκλωθεν περιῖστανται ἐκτραγωδοῦσαι τὴν τελευ-
 τὴν καὶ οἶκος ὅλος τῇ κλίνῃ ὑποκαθήμενος οἰμῶζει πικρῶς καὶ κόπτεται
 τὴν μετὰ μικρὸν ἐσομένην ἀποδημίαν. Μέννησθέ μου, τέκνα φίλτατα,
 τῶν πολλῶν κόπων καὶ πόνων καὶ τῶν καθ' ἐκάστην διδασκαλιῶν, μεθ'
 ὧν ἐξεθρεψάμην ὑμᾶς· μέμνησθε τῶν στεναγμῶν τῆς ἐμῆς πολυωδύνου
 55 καρδίας, ὅσοις τε δάκρυσι τὸν Θεὸν ἐξευμένισα καὶ ὅσαις προσεκαρτέ-
 ρησα παννυχίοις λιταῖς τῆς ὑμῶν κατὰ Θεὸν προκοπῆς ἔνεκα, καὶ πόδας
 μὲν ἁγίων κατησπασάμην, πανταχοῦ δὲ πρεσβείας ἐπαποστέλλουσα οὐ

31 - 32 Ge. 47.12 || 32 - 34 Ex. 40.35

25 πλήθῃ BS: πλήθει prop. R || 26 Τί S || 30 ἀναστείλασα scripsi: ἀναστειλοῦσα B ἀνα-
 στηλοῦσα S ἀναστέλλουσα prop. R || 45 - 46 ἐφεστήκει BR: ἐφεστήσατε S || 46 καὶ με
 τὰς ἀκοὰς ἐπιστήσατε om. S || 53 πολυωδύνου BR: πολυκινδύνου S || 54 ὅσαις R: ὅσοις BS

- φ. 15 διέ||λιπον, ἵνα ὑμεῖς πρεσβείας τῶν ἐκλεκτῶν τύχητε καὶ ὥσπερ μοι
 ἔτι περιούση ἐν τῷδε τῷ βίῳ εἰς ὑπακοὴν ἐξεργίνεσθε, οὕτω δὲ δυσωπῶ
 καὶ μετὰ τὴν ἐμὴν ἀνάλυσιν τοῖς ἐμοῖς λόγοις ἐμείνατε καὶ διδάγμασι·
 60 μὴ ἀμελήσητε τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ τῶν συνήθων εὐχῶν μὴ ἐν-
 δώσητε μηδὲ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐπιλάβησθε σχέσεως, μὴ χειρὰς ἀδί-
 κους ἢ λοιδόρον γλῶσσαν κατὰ τοῦ πλησίον ἐπανατείνητε, εἰ καὶ παντὸς
 ἀγαθοῦ ἐκορέσθητε καὶ βασιλείας μὲν ἀπηλάυσατε, χρυσῷ δὲ περιελάμ-
 φθητε, καὶ λίθοις πολυτελέσι κατεκοσμήθητε καὶ πλῆθος ὑμῖν χρημάτων
 65 καὶ ἀνδραπόδων εἰς ὑπηρεσίαν δεδώρηται, εἰδυῖαι ὥς πέρας ἐκάστῳ
 ἐπακολουθεῖ τῆς παρούσης ζωῆς, αἰωνία δὲ τῶν ἀγγέλων ἐπαγγέλλεται
 ἡ ἀπόλαυσις, εἴ γε τὰ τῷ Θεῷ δόξαντα ἐκτελέσωμεν. Διὰ τοῦτο πρὸς
 τὰ ἄνω σκοπεῖτε, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ζητεῖτε, σκορπίζουσai τοῖς
 ἐνδεέσι τὸν πλοῦτον, ἵν' αὐτὸν ἔξοιτε ἐν οὐρανοῖς συναγόμενον· οὐδεμίαν
 70 γὰρ ὠφέλειαν ἡμῖν ἡ πρὸ ὀλίγου συνεισήνεγκε βασιλεία καὶ ἡ κενὴ δόξα
 καὶ ὁ λαμπρὸς πλοῦτος, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐτυράννησεν καὶ πρὸς
 φ. 15^v || τὴν θεῖαν μελέτην τὸν νοῦν διετάραξε καὶ πον καὶ συμφορὰς πολλάκις
 ἐπήγαγεν· καὶ μάρτυρες τούτων ὑμεῖς. Ἄ δὲ καὶ πρότερον λέγειν οὐκ
 ἐπανασάμην, καὶ νῦν παραινῶ, εἰρήνην μεθ' ἑαυτῶν καὶ πάντων ἄγετε,
 75 εἰρήνην, ἣν ὁ Θεὸς δίδωσιν καὶ ἣν ἐγὼ πρὸ τῶν ἄλλων περιεπτυσάμην,
 ἀλλήλας στηρίζουσαι, ἀλλήλας πρὸς τὰ καλὰ διεγείρουσαι, ἀλλήλων τὰ
 βάρη βαστάζουσαι, μὴ δόξης ἐπιθυμία τὴν ἔνωσιν ὑμῶν διαλύσῃ. Ἔστω
 δὲ δι' εἰρήνην ὁ ἔσχατος τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑψηλότερος καὶ ὁ πρῶτος δι' ἀ-
 γάπην τῶν μετ' αὐτὸν ταπεινότερος. Εἰς νόμος ὑμῖν ἔστω, τὸ τοῦ Θεοῦ
 80 θέλημα καὶ φόβος, τὸ μηδὲν παριδεῖν τῶν αὐτοῦ ἀχράντων προσταγμά-
 των, ἵνα Θεῷ καρποφορήσεσθε, οἷόν τι δῶρον αὐτῷ προσφοροτάτον
 καὶ ἀπαρχαὶ λογικαὶ τῆς ἐμῆς πολυτόκου γαστρὸς προσαγόμεναι. Οὕτω
 δὲ τοῖς ἐμοῖς λόγοις πεισθεῖσαι καὶ παραινέσεσι καὶ οὕτω βιώσασαι
 85 τύχοιτε τέλος Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος κληρονόμοι γε-
 νήσεσθε, εἰς κλέος μὲν ἐμοὶ τῇ τεκούσῃ καὶ θρεψαμένη μητρὶ, δόξαν
 δὲ Θεοῦ τοῦ παρασχόντος ὑμᾶς ταῖς ἐμαῖς ἀγκάλαις. Τούτοις τοῖς λό-
 φ. 16 γοις ἅμα καὶ πλείοσιν τὰ τέκνα || ἡ μακαριτὶς στηρίξασα: «Λώη» ἔφη
 «καὶ ὑμᾶς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν οἰκεῖον λαὸν τὸν τῆς εὐπειθείας μισθόν, ἃν ὁ
 ὦν ἡμῖν εἰς νείων καὶ θυγατέρων γεγόνατε τάξιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς εἰς μη-
 90 τρός, καλῶς τὰ παρόντα διαθέσθαι καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίζομένων τυχεῖν».
 Ἦδη δὲ καὶ αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ βασιλέως ἅμα τῇ δε-

67 III Ma. 7.16

57 διέλειπον S: διέλειπον BR || 57 τύχητε SR: τετύχητε B || 61 ἐπιλάβησθε R: ἐπιλά-
 θεσθε BS || 64 κατεκοσμήθητε R: κατεκοσμήσθητε BS || 68 post σκορπίζουσai καλῶς
 add. S || 69 ἔξοιτε scripsi: ἔξητε BSR || 89 ἡμῖν SR: ὑμῖν B || 89 ἡμεῖς BR: ἡμεῖς ὑμῖν S

- σποίνῃ τῷ συμπαθεῖ τοῦ θανάτου τὴν ἐπίσκεψιν ποιουμένων, δίδωσι καὶ αὐτοῖς τὴν ἐπιθανάτιον δωρεάν, κυβερνήσαί τε τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἄριστα εὐξαμένης καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς τυχεῖν βασιλείας. *Εἶτα* πρὸς ἕκαστον
- 95 τούτων τὸν λόγον ποιησαμένη, πρὸς τὰ τέκνα, πρὸς τὸν βασιλέα, πρὸς τοὺς οἰκέτας, δίδωσιν ἐν χειρὶ τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ τὴν ἑαυτῆς ἀγίαν ψυχὴν μηνὶ Φεβρουαρίῳ ια', τελευταίαν ταύτην ἀφεῖσα φωνήν: «Κύριε, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου». Ὡ καλῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς βλάστημα, ὃ γάμον ἐπαινετοῦ καὶ χηρίας θαυμαζομένης,
- 100 ὃ χρηστῆς παραινέσεως καὶ λόγων σοφῶν διδάγματα· παρθενίαν ἐτίμησε, γάμον ἐδόξασε, τὸν ἄνδρα διεσώσατο, ἀνθρώπων πλήθη εἰς φῶς
- φ. 16^v καθωδήγησεν, ἐπέβη πρὸς οὐρανούς, ἀπέλαβε διὰ τῆς ἐλπίδος τὰ || ἐλπίζόμενα, περιελάμφθη τῷ φωτὶ τῆς ἄνω λαμπρότητος, ὅλη φῶς Θεῷ ἐχρημάτισεν, ἔτυχεν Θεοῦ παρορησίας, πρεσβεύει ὑπὲρ τῶν κάτω Θεῷ
- 105 κεκαθαρμένη, Θεῷ τετελειωμένη, Θεῷ εὐχαριστοῦσα, τῷ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ὑμνολογοῦσα καὶ δοξάζουσα, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

94 εὐξαμένης BS: εὐξαμένη scr. R || 107 τῶν αἰώνων om. S

ΣΧΟΛΙΑ

2/1 - 8 Πατρὶς τοίνυν ~ διηγησόμεθα: Καὶ οἱ ἀφηγηματικὲς πηγὲς βρίσκονται σὲ πλήρη ὁμοφωνία γιὰ τὴν πατρίδα τῆς Θεοδώρας (Συν. Θεοφ. 89 <Bonn>, Συν. Γεωργ. Μον. 790 <Bonn>, Θεοδ. Μελιτ. 147 <Tafel>, Λέων γραμμ. 213 <Bonn>, Ψευδοσυμεών 825 <Bonn> κ.ά.). Ἡ Συν. Θεοφ. 89 διασώζει καὶ τὸ ὄνομα τῆς γενέτειρας πόλης τῆς Θεοδώρας, "Εβίσσα¹. Τὸ ἴδιο κείμενο παρέχει καὶ τὶς περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένειά της: ὁ πατέρας της Μαρῖνος ἦταν δρουγγάριος ἢ τουρμαρχῆς, ἐνῶ ἡ μητέρα της Θεοκτίστη — γνωστὴ καὶ ὡς Φλωρίνα — εἶναι ἡ πρώτη ποὺ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τῆς «ζωστῆς πατρικίης»². Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ Θεοδώρα ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα της, καθὼς ὁ θεῖος της μάγιστρος Μανουὴλ μνημονεύεται ρητὰ ὡς «ἐκ τῶν Ἀρμενίων καταγόμενος» (Συν. Θεοφ. 148· πρβλ. καὶ Γενέσιο 36 <Lesmüller - Werner-Thurn>). Βλ. σχετικὰ G. O s t r o g o r s k y, *Geschichte des byzantinischen Staates*, Μόναχο 1963³, σελ. 183 καὶ N. A d o n t z, *Études armeno-byzantines*, Λισσαβόνα 1965, σελ. 11, 47, 58, 64, 65 κ.ά.

Σύμφωνα μὲ ἓνα προβληματικὸ χωρίο τῆς Συν. Θεοφάνη, τὸ ὁποῖο καὶ παραθέτουμε στὴ συνέχεια, ἡ οἰκογένεια τῆς Θεοδώρας εἶχε συγγένεια ἐπιγαμίας μὲ τὸν πατριάρχη Φωτίο: «...ἀδελφαὶ δὲ τρεῖς· ἡ τε εὐφύμω οὕτω καλουμένη Καλομαρία· καὶ ἡ [...Εἰρήνη]. Ἀλλ' ἡ μὲν Σοφία εἰς κοίτην ἐδίδοτο Κωνσταντίνῳ τῷ κατὰ τὸν Βαβούτζικον· ἡ δὲ Καλομαρία Ἀρσαβῆρ τῷ τηρικαῦτα μὲν πατρικίῳ ἔπειτα δὲ καὶ μαγίστρῳ· [ἡ δὲ Εἰρήνη] τῷ Εἰρήνης τῆς μητρὸς τοῦ μετὰ ταῦτα τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀντιλαβόμενον Φωτίου ἀδελφῷ...»³. Μὲ βάση τὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Mango προτείνει συγκεκριμένο γενεαλογικὸ δένδρο τοῦ Φωτίου, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ (δ.π., σελ. 138). Ἀντίθετα τὸ γενεαλογικὸ δένδρο ποὺ ἔχει προτείνει ὁ B u r y, *ERE*, σελ. 156 σημ. 1⁴ - ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ τὸ ἐπίμαχο ἀπόσπασμα — δὲ βρίσκεται σὲ ἀρμονία μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς Συν. Θεοφάνη καί, ἂν γίνῃ δεκτό, εἶναι δυνατὸ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ ἐπισηφαλῆ συμπεράσματα,

1. Ἡ πόλις δὲν ἔχει προσδιοριστεῖ τοπογραφικά.

2. Γιὰ τὸν τίτλο βλ. N. O i k o n o m i d è s, *Listes de préseance byzantines des IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972, σελ. 293 καὶ σημ. 33.

3. Ἀκολούθησα τὴ νέα ἀνάγνωση ποὺ προτείνει ὁ C. M a n g o, *The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios*, στὸν τόμο «Iconoclasm», Birmingham 1977, σελ. 137, ὁ ὁποῖος ἐπισήμανε τὶς ἐπεμβάσεις τοῦ Combefis καὶ τοῦ Bekker στὸ κείμενο. Μὲ τὴ Συν. Θεοφάνη συμφωνεῖ ἐν μέρει καὶ ὁ Σκυλίτζης 98 (Thurn). Βλ. ὁμως M a n g o, δ.π.

4. Τὸ παραθέτει καὶ ὁ M a n g o, δ.π., σελ. 138 (Alternative 2).

ὅπως ἔμμεσα δηλώνεται ἀπὸ τὸν W. T. Treadgold, *The Nature of the Bibliotheca of Photius*, Dumbarton Oaks 1980, σελ. 2 σημ. 5. Σημειώνουμε, τέλος, ὅτι ὁ πατρίκιος Νικήτας (†836) δὲν εἶναι συγγενὴς τῆς Θεοδώρας, ὅπως τὸν θεωρεῖ τὸ Συναξάριό του (AASS, Ὀκτ. τ. III, σελ. 448 - 449) ἀλλὰ τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης. Βλ. Denise Papachryssanthou, *Un confesseur du second iconoclasme. La Vie du patrice Nicetas* (†836), TM 3 (1968), σελ. 313 καὶ σημ. 24.

2/8 - 25 Διωγμὸς ~ προστάγματι: Ἀναφορά, μὲ ἀρκετὴ δόση ὑπερβολῆς (βλ. παρακάτω σελ. 276) στὴ δεύτερη περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας ποὺ ἄρχισε τὸ 815.

3/3 - 4 Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς ἡλικίαν γάμου προῆλθεν: Ἡ κατώτερη ἡλικία ἦταν 14 ἐτῶν γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ 12 γιὰ τὶς γυναῖκες. Βλ. Ev. Patlagean, *L'enfant et son avenir dans la famille byzantine*, Annales 28 (1973), σελ. 86.

3/7 - 8 βασιλεύοντος Θεοφίλου: Ὁ Θεόφιλος ἀνέβηκε στὸ θρόνο στὶς 2 Ὀκτωβρίου 829. Βλ. W. T. Treadgold, *The chronological Accuracy of the Chronicle of Symeon the Logothete for the Years 813 - 845*, DOP 33 (1979), σελ. 167.

3/8 - 46 διὰ ταχυδρόμων ~ χρυσοῦν δακτυλίδιον: Ἡ ἰδιαίτερα γνωστὴ ἀπὸ τὶς ἀφηγηματικὲς πηγές (Λέων γραμμ. 213 - 214, Θεοδ. Μελιτ. 147, Συν. Γεωργ. Μον. 789 - 790, Ψευδοσυμεών, 624 - 625)¹ ἐκλογή τῆς Θεοδώρας ὡς συζύγου τοῦ Θεοφίλου θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἓνα εἶδος διαγωνισμοῦ (καλλιστεῖα;) γιὰ τὴν ἐκλογή συζύγου τοῦ νέου αὐτοκράτορα. Γιὰ τὸ εἰδικὸ αὐτὸ θέμα βλ. τὴ μελέτη τοῦ W. T. Treadgold, *The Bride-Shows of the Byzantine Emperors*, Byzantion 49 (1979), σελ. 395 - 413, ὅπου καὶ ἡ προγενέστερη πλούσια βιβλιογραφία. Κεντρικὸ πρόσωπο τῆς ἀφήγησης τῶν χρονογράφων εἶναι ἡ Κασσιανή, ἡ ὁποία μὲ τὴν ιδιότυπη ἀπάντησή της στὸ γνωστὸ ἐρώτημα τοῦ Θεοφίλου ἔχασε τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο. Ἡ διήγηση τοῦ ΒΘ εἶναι διαμετρικὰ ἀντίθετη πρὸς τὴν ἀντίστοιχη τῶν πηγῶν, ἐφόσον μόνον ἡ Θεοδώρα προβάλλεται καὶ τιμᾶται ἰδιαίτερα γιὰ τὴν προνοητικότητά της καὶ τὴ σωφροσύνη της, ἐνῶ γιὰ τὴν Κασσιανὴ δὲν ὑπάρχει καμία ἀναφορά. Τὴν «ἀπόκλιση» αὐτὴ τοῦ ΒΘ αἰτιολόγησε ὀρθά, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὁ Burg, *ERE*, σελ. 83, τονίζοντας ὅτι ὁ ἄγνωστος συντάκτης τοῦ ΒΘ δὲν μπορούσε νὰ «ἐπιτρέψει» στὴν Κασσιανὴ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴ μέλλουσα αὐ-

1. Στὶς πηγές ἃς προστεθεῖ καὶ ἡ διήγηση τῆς Historia Imperatorum ποὺ ἐκδίδει ὁ R o c h o w, *Studien...*, ὅ.π., σελ. 194 - 201 μὲ βάζη τὰ χφφ. Ven. Marc. VII 18 καὶ Ven. Marc. VII 20.

τοκράτειρα, και γι' αυτό μετέβαλε την αφήγησή του. 'Αξιίζει ακόμη να σημειώσουμε έδω ότι ο Melioranski, *Iz semejnoj istorii amorijskoj dinastii*, έ.π., σελ. 1 - 37, αφού χαρακτήρισε το ΒΘ ως κείμενο πολεμικής έναντίον τής Κασσιανής, υποστήριξε (έ.π., σελ. 13 σημ. 1) ότι οι φράσεις του ΒΘ (3.40 - 41 και 3.10 - 11) αί καταφλυαροῦσαι σου ~ ἀπελαθῶσι και ἀμφοτέρως ἐπὶ θέα ~ προεβάλλετο υπαινίσσονται την Κασσιανή. Για την πρώτη φράση βλ. Bury, *ERE*, σελ. 83 σημ. 2 ενώ ή δεύτερη είναι, κατά την γνώμη μου, έντελώς γενική χωρίς καμία αναφορά σέ πρόσωπα. Τέλος, για τὰ μῆλα που έδωσαν ο Θεόφιλος αλλά και ο «πνευματικός» στη Θεοδώρα και το συμβολισμό τους στη λογοτεχνία βλ. A. R. Littlewood, *The Symbolism of the Apple in Byzantine Literature*, JÖB 23 (1974), σελ. 33 - 59, και ειδικά σελ. 47 - 48¹.

Ο γάμος του Θεοφίλου με την Θεοδώρα έγινε, σύμφωνα με τον Λογοθέτη, το 830 (είναι το πρώτο γεγονός που μαρτυρείται μετά την ανάληψη του θρόνου από τον Θεόφιλο). Όμως ή χρονολογία αυτή αμφισβητήθηκε από τον Brooks², ο οποίος συνδυάζοντας αφηγηματικές και νομισματικές μαρτυρίες πρότεινε το έτος 821/822, άμέσως μετά την στέψη του ίδιου του Θεοφίλου. Η νέα χρονολόγηση έγινε γρήγορα αποδεκτή³, μολοντί τὰ νομισματικά εύρήματα που χρησιμοποίησε ο Brooks θεωρήθηκαν έλλιπῆ από ένωρίς. Νομίζω ότι ή πρόσφατη μελέτη του W. T. Treadgold, *The Problem of the Marriage of the Emperor Theophilus*, Greek, Roman and Byz. Studies 16 (1975), σελ. 325 - 341, όπου διαχωρίζεται ή στέψη του Θεοφίλου από την γαμήλια τελετή και γίνεται αποδεκτή ή μαρτυρία του Λογοθέτη, αποκαθιστά την όρθή χρονολογική διαδοχή των γεγονότων. Έτσι ή στέψη του Θεοφίλου χρονολογείται το 821 και ο γάμος του στις 5 'Ιουνίου 830.

3/47 βασιλίσσης Εὐφροσύνης, τής μητρος του βασιλέως: Τὰ κείμενα του «κύκλου» του Λογοθέτη και ο ΒΘ θεωρούν ως μητέρα του Θεοφίλου την Εὐφροσύνη, ενώ είναι επίσης γνωστό από άλλες πηγολογικές αναφορές ότι μητέρα του ήταν ή πρώτη σύζυγος του Μιχαήλ Β' Θέκλα, ή οποία πέθανε κατά την διάρκεια τής εξέγερσης του Θωμά του Σλάβου. Βλ. Melioranski, *Iz semejnoj*, σελ. 4 κέξ., Bury, *ERE*, σελ. 80 σημ. 1, σελ. 110 κέξ. και

1. H Bouboulis, *Studies in the History...*, έ.π., σελ. 3-14 και ή Rochow, έ.π., σελ. 5 - 20 (όπου και έξαντλητική παράθεση τής βιβλιογραφίας για την Κασσιανή αλλά και το γάμο του Θεοφίλου) αμφισβήτησαν την μαρτυρία του ΒΘ για τὰ γεγονότα που περιγράψαμε. Πάντως ή Rochow, σελ. 17, άπορρίπτει την αφήγηση των χρονογράφων, μολοντί πιστεύει στην ύπαρξη παρόμοιων «τελετών».

2. Brooks, *The Marriage*, έ.π., σελ. 540 - 545.

3. Petridès, *Cassia*, έ.π., σελ. 221 έξ., Bury, *ERE*, σελ. 80 σημ. 4 κ.ά.

P. S p e c k, *Γραικία und Ἀρμενία*, JÖBG 16 (1967), σελ. 86 σημ. 52 καὶ σελ. 88 κέξ. Ἡ Εὐφροσύνη ἦταν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ' ἀπὸ τὴν πρώτη του σύζυγο Μαρία. Βλ. σχετικά M e l i o r a n s k i j, ὁ.π., σελ. 5 - 6, B u r y, *ERE*, σελ. 80, 81, 111 κ.ἄ. καὶ P. S p e c k, *Kaiser Konstantin VI*, Μόναχο 1978, σελ. 252 σημ. 16 (σελ. 676 - 677). Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ' διάλεξε ὡς σύζυγό του τὴ Μαρία μετὰ ἀπὸ ἀνάλογα μὲ τὸν Θεόφιλο καλλιστεῖα. Βλ. σχετικά S p e c k, *Konstantin VI*, σελ. 204 κέξ. καὶ T r e a d g o l d, *Bride-Shows*, σελ. 399 - 400¹. Ἡ σύνδεση τῆς Εὐφροσύνης μὲ τὸν Θεόφιλο ὀφείλεται πιθανότατα σὲ κοινὴ πηγὴ τοῦ ΒΘ καὶ τοῦ Λογοθέτη γιὰ τὴ δυναστεία τοῦ Ἀμορίου. Πρβλ. καὶ T r e a d g o l d, *Accuracy*, σελ. 171 σημ. 55, ὅπου ἀνακαλεῖται προγενέστερη ὑπόθεση τοῦ ἴδιου ἐρευνητῆ (*Marriage*, σελ. 327 σημ. 13).

3/50 - 51 Ἐκτοτε ~ βασιλέως: Ἐφόσον ὁ γάμος τῆς Θεοδώρας ἐγινε στὶς 5 Ἰουνίου 830 (T r e a d g o l d, *Marriage*, σελ. 327, 340), ἡ ἐκλογή της ἀπὸ τὸν Θεόφιλο θὰ πρέπει νὰ ἐγινε στὶς 14/15 Μαΐου 830.

3/51 - 52 Ἀντωνίου ~ πατριάρχου: Γιὰ τὸν πατριάρχη Ἀντώνιο Α' Κασματᾶ βλ. P. L e m e r l e, *Le premier humanisme byzantin*, Παρίσι 1971, σελ. 140 - 141, A n n M o f f a t t, *Early Byzantine School Curricula and a liberal Education*, Byzance et les Slaves (Mélanges Ivan Dujčev), Παρίσι 1979, σελ. 286 καὶ W. W o l s k a - C o n u s, *Les termes νομῆ et παιδοδιδάσκαλος νομικὸς du "Livre de l'Éparque"*, TM 8 (1981), σελ. 538 - 539.

3/55 - 56 ναῶ ~ Δάφνης: Βλ. R. J a n i n, *La géographie ecclésiastique. . . A. Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, III. Les églises et les monastères*, Παρίσι 1969², σελ. 473 - 474.

4/1 - 5 Τούτων ~ παλατίου: Ὅπως καὶ ὁ «κύκλος» τοῦ Λογοθέτη (T r e a d g o l d, *Accuracy*, σελ. 174) ἔτσι καὶ ὁ ΒΘ συνδέουν τὴ σκέψη τῆς Θεοδώρας μὲ τὴν ἀποχώρηση τῆς Εὐφροσύνης ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν εἴσοδό της σὲ μοναστήρι. Ὁ ΒΘ ἐπιτρέπει χρονικὸ προσδιορισμὸ τοῦ γεγονότος: Ἀνοδος Θεοφίλου στὸ θρόνο 2 Ὀκτωβρίου 829 — Θεόφιλος + Εὐφροσύνη ἐπὶ 10 μῆνες

1. Ἡ Μαρία καταγόταν, ὅπως καὶ ἡ Θεοδώρα, ἀπὸ τὴν Παφλαγονία καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Ἀμνία, γενέτειρα πόλη τοῦ ἁγίου Φιλαρέτου, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε ἦταν παππούς της. Γιὰ τὴν πόλη βλ. C. M a n g o - R. J. W. H a w k i n s, *Report on field Work in Istanbul and Cyprus 1962 - 1963*, DOP 18 (1964), σελ. 333. Πρβλ. D e l e h a y e, *Synaxarium*, στ. 269, 31 καὶ T r e a d g o l d, *Marriage*, σελ. 338. Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸ φίλο συνάδελφο κ. F. H i l d γιὰ τὰ τοπογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ κοινοποιήσει.

(ΒΘ). Ἀποχώρηση Εὐφροσύνης Ἰούλιος - Αὐγούστος 830¹. Ἡ μαρτυρία τῆς Συν. Θεοφάνη 86, σύμφωνα με τὴν ὁποία ὁ Θεόφιλος ἐκδίωξε με βιαιότητα τὴ μητριά του ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα², ἀπορρίφθηκε ὀρθὰ ἀπὸ τὸν Melioranskij, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὑπέπεσε σὲ χρονολογικὸ σφάλμα (β.π., σελ. 32 - 34).

4/5 - 6 ἐν τῇ τῶν Γαστρίων μονῇ ἡσύχασεν: Μολονότι ὁ «κύκλος» τοῦ Λογοθέτη καὶ ὁ ΒΘ συνδέουν τὰ Γαστρία με τὴν Εὐφροσύνη, ὁ Melioranskij (β.π., σελ. 33 - 34 με ἐνδείξεις πηγῶν) ἔδειξε ὅτι ἡ μαρτυρία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, ἐφόσον τὸ μοναστήρι ἀνῆκε στὴ μητέρα τῆς Θεοδώρας Θεοκτίστη. Πρβλ. καὶ Bury, *ERE*, σελ. 126 σημ. 1. Σύμφωνα με τὴ Συν. Θεοφάνη 79, 86, ἡ Εὐφροσύνη πῆγε σὲ μονὴ πού βρισκόταν στὴ νῆσο Πρίγκηπο. Πρβλ. Bury, *ERE*, β.π. καὶ σελ. 111. Ἐπίσης Speck, *Konstantin VI*, σελ. 385 σημ. 404 (810) καὶ Treadgold, *The unpublished Saint's Life..*, β.π., σελ. 248 - 250. Σὲ ἀντίθεση με τὰ παραπάνω ὁ Treadgold, *Marriage*, σελ. 327, 339 δέχεται τὴ μαρτυρία τοῦ Λογοθέτη χωρὶς κριτικὴ ἔρευνα³. Τέλος, γιὰ τὴ μονὴ τῶν Γαστρίων βλ. Janin, *Eglises et monastères*, σελ. 67 - 68 καὶ W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, σελ. 194, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

5/8 - 9 διωγμὸν ἄσπονδον ~ ἀνερολίπισε: Οἱ διώξεις τῶν εἰκονολατρῶν ἐπὶ Θεοφίλου ἄρχισαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 832 με ἀρχὴς τοῦ ἐπόμενου ἔτους. Βλ. σχετικὰ V. Laurent, *La Vie merveilleuse de saint Pierre d'Atroa*, Βρυξέλλες 1956, σελ. 187 σημ. 3, Papachryssanthou, β.π., σελ. 320 - 321 σημ. 75 - 77⁴. Ἡδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Bury, *ERE*, σελ. 135 - 143, εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ἀφηγηματικὲς πηγὲς παραδίδουν πολλὰς ὑπερβολὰς γιὰ τὴν εἰκονομαχικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεοφίλου. Πρβλ. καὶ Mango, β.π., σελ. 134. Με τὴν ἄποψη αὐτὴ διαφωνεῖ ὁ J. H. Rosser, *Theophilus "the Unlucky" (829 to 842)* (Ἀδημ. διδ. διατρ.), Rutgers University 1972, σελ. 64 - 107, ὁ ὁποῖος ἀποδέχεται ἄκριτα τίς μαρτυρίες τῶν πηγῶν.

5/10 - 11 Ἰωάννην τὸν πατριάρχην: Γιὰ τὸν Ἰωάννη Γραμματικὸ βλ. Lemerle, *Humanisme*, σελ. 135 - 146. Πρβλ. καὶ S. Gero, *John the Grammarian, the last iconoclastic Patriarch of Constantinople*, Βυζαντινὰ 3 - 4 (Uppsala 1974 - 75), σελ. 25 - 35.

1. Με διαφορετικὴ ἐπιχειρηματολογία ὁ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 174, χρονολόγησε: Ἰούνιος 830.

2. Ἀποδεκτὴ με ἐπιφύλαξη ἀπὸ τὸν Hirsch, *Byzantinische Studien*, σελ. 205.

3. Ἐπισημαίνουμε ὅτι δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ ΒΘ.

4. Ὁ θάνατος τοῦ Εὐθυμίου Σάρδεων (26-12-831), τὸν ὁποῖο σημειώνει ὁ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 175 σημ. 62, ὀφείλεται σὲ πολιτικὰ καὶ ὄχι θρησκευτικὰ αἰτία. Βλ. Mango, *The Liquidation*, β.π., σελ. 134.

5/13 - 15 ἀναξίως ~ ἐκκλησίας: Ὁ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 178 - 179 ἀπέδειξε ὅτι ὁ Ἰωάννης Γραμματικός ἀναγορεύτηκε πατριάρχης στὶς 21 - 4 - 838 καὶ ὅχι στὶς 21 - 1 - 837, ὅπως γενικὰ ἀποδέχονταν μέχρι σήμερα οἱ ἐρευνητές¹. Σύμφωνα μὲ τὸ Synodicon Vetus § 155, 6 - 9 (Duffy - Parker) ὁ Ἰωάννης Γραμματικός . . . ἄθρον ἐν Βλαχέρναις κατασκευάσας συνέδριον τοὺς προσκυνητὰς τῶν σεβασμίων εἰκόνων ἀνεθεμάτισε. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἔχει ἰδιαίτερα ἀμφισβητηθεῖ· βλ. Grumel, *Regestes*, ἀρ. *413, Lemerle, *Humanisme*, σελ. 144 σημ. 149 καὶ τὰ σχόλια τοῦ Duffy στὴν ἔκδοση τοῦ Synodicon Vetus ποὺ ἤδη ἀναφέραμε, σελ. 131 σημ. 199. Διαφωνώντας μὲ τὰ παραπάνω ὁ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 179 - 180 θεωρεῖ πιθανὴ τὴ σύγκληση τῆς συνόδου, ἐπικαλούμενος σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Λογοθέτη. Ὅμως, τὸ κείμενο ποὺ χρησιμοποιοῦ (Λεων. γραμμ. 221,13 - 17) εἶναι τόσο γενικό, ὥστε παρόμοια συμπεράσματα πρέπει νὰ ἀποκλειστούν: . . . ὁς (= Ἰωάννης Γραμματικός) ὄργανον ἐπιτίθειον εὐρεθεὶς τῆς τοῦ βασιλέως ἀσεβείας τε καὶ ροπῆς αὐτῷ, πάντα τὰ πρὸς ἀπώλειαν συνειργάσατο καὶ ὃν ὥδινε μὲν κατεῖχε δὲ βασιλίσκον τῆς ἀσεβείας ὁ βασιλεύς, ἐξέρρηξεν καὶ ἀπέτεκεν, τὰς ἀγίας εἰκόνας ἀναχρίεσθαι προστάξας ἢ ἀπαλείφεισθαι.

5/16 - 17 ὅφ' οὗ καὶ τὰ γράμματα παιδευθεὶς τε καὶ ὑπονομευθεὶς: Τὸ γεγονὸς μαρτυρεῖται ἀπὸ πολλὰς πηγές. Βλ. Lemerle, *Humanisme*, σελ. 143 σημ. 143 - 144 καὶ σελ. 145 σημ. 153 καθὼς καὶ Treadgold, *Mariage*, σελ. 336 καὶ σημ. 45 γιὰ τὴ Συν. Θεοφάνη.

6/1 - 15/16 Κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς καιροὺς ~ ἀντεπαρετάσσοντο: Γενικὴ ἀναφορὰ στοὺς κυριότερους ἐκπροσώπους τῶν εἰκονολατρῶν κατὰ τὴ δεύτερη περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας, δύο ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὁ Ἰωαννίκιος καὶ ὁ Μεθόδιος, μνημονεύονται καὶ κατὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων (ΒΘ 10. 28 - 29). Βλ. τὴν παρατήρηση τῆς Karlin - Hayter, *Deux histoires*, σελ. 455 σημ. 1.

6/19 - 28 Θεοδώρα ~ πίστιν: Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Θεοδώρα καὶ μετὰ τὸ γάμο της μὲ τὸν Θεόφιλο συνέχισε νὰ τιμᾷ τις εἰκόνες στὰ ἀνάκτορα (Πρβλ. R. Cormack, *The Arts during the Age of Iconoclasm*, στὸν τόμο «Iconoclasm», Birmingham 1977, σελ. 41)². Σχετικὸ μὲ τὰ παραπάνω εἶναι καὶ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Θεοδώρας μὲ τὸν Δένδερι, γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. Σ π. Λάμ-

1. Πρέπει νὰ δηλωθοῦν ἐδῶ οἱ ἐπιφυλάξεις ποὺ εἶχε διατυπώσει ὁ Lemerle, *Humanisme*, σελ. 143 σημ. 148 γιὰ τὴν παλαιότερη χρονολόγησι.

2. Βλ. καὶ τὴ μεταγενέστερη, χρονικὰ, ἀναφορὰ γιὰ τὴ Θεοδώρα ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ ἐκδίδει ὁ E. v. Dobschütz, *Maria Romaia*, BZ 12 (1903), σελ. 201 - 202.

π ρ ο υ, *Οί γελωτοποιοὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων*, NE 7 (1910), σελ. 373 - 378 καὶ C. B o n n e r, *A Story of Iconoclastic Times*, Byzantion 22 (1952), σελ. 237 - 241. Τέλος, σύμφωνα μὲ τὴ Συν. Θεοφάνη 90 - 91, ἡ μητέρα τῆς Θεοδώρας Θεοκτίστη . . . κατὰ τὸν ἑαυτῆς οἶκον, ἐνθα δὴ ἡ τῶν Γαστριῶν μονὴ τὴν πῆξιν ἔχει. . . ταῖς ἐγγόνοις τὸ περὶ τὰς εἰκόνας φίλτρον ἀναζωπυροῦσα οὐκ ἔλαθε τὸν Θεόφιλον. . . Ὁ Ψευδοσυμεὼν 628 - 629, ἐπαναλαμβάνει τὴ διήγηση ἀποδίδοντας ὁμῶς τὴν κατήχηση στὴν Εὐφροσύνη (πρβλ. T r e a d g o l d, *Marriage*, σελ. 333 - 334 καὶ κυρίως 338 - 339, ὅπου υἱοθετοῦνται τὰ λεγόμενα τοῦ Ψευδοσυμεὼν). Ἡ ἄποψη αὕτη δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθεῖ, ὕστερα ἀπὸ ὅσα ἤδη ἐκθέσαμε γιὰ τὰ Γαστρία.

7/1 - 3 *Τῷ οὖν πέμπτῳ χρόνῳ ~ παρεγένοντο*: Μὲ τὴν ἐπίθεση τοῦ Mu'tasim ἐναντίον τοῦ Ἀμορίου τὸν Αὐγούστο 838 κορυφώνεται ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀράβων ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου, ἡ ὁποία ἄρχισε στὶς 5 Ἀπριλίου τοῦ ἴδιου ἔτους (βλ. V a s i l i e v, *BA I*, σελ. 145 σημ. 3). Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πολιορκία τοῦ Ἀμορίου, στὶς 22 Ἰουλίου 838, τμημα τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ συνέτριψε βυζαντινὴ δύναμη στὴ Δαζιμώννα (Anzen). Βλ. V a s i l i e v, *BA I*, σελ. 154 κέξ. καὶ T r e a d g o l d, *Accuracy*, σελ. 184 κέξ., μὲ κριτικὴ τῆς πλούσιας βιβλιογραφίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀξίζει νὰ παραθέσουμε, παρ' ὅλες τὶς ἐσφαλμένες χρονολογίες πού περιέχει, τὸ πρόσφατο ἄρθρο τοῦ M. R e - k a y a, *Mise au point sur Théophobe et l'alliance de Bâbek avec Théophile*, Byzantion 44 (1974), σελ. 43 - 67. Ἡ ἀκριβὴς ἐναρξὴ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀμορίου — 1 Αὐγούστου 838 — μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὸν Tabari (*BA I*, σελ. 161 σημ. 3).

7/4 - 5 *ὑπὸ στρατηγῶν ὀκτῶ ~ φρουρουμένην*: Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τοῦ ΒΘ ἔχει δημιουργήσει προβλήματα στοὺς ἐρευνητές, ἐξαιτίας τοῦ ἀριθμοῦ (ὀκτῶ) τῶν στρατηγῶν πού μνημονεύει. Στὸ «Μαρτύριον τῶν 42 μαρτύρων ἐξ Ἀμορίου» 65, 8 (ἐκδ. V. Vasilievskij - P. Nikitin, Zapiski Imp. Akad. Nauk VIII, VII/2, Πετρούπολη 1905) ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς περιορίζεται: . . . τοὺς δὲ τῶν ἐπτὰ θεμάτων καθηγεμόνας ζωογονήσας. . . Ὁ Nikitin, πού πρῶτος, ἀπ' ὅσο ξέρω, ἐπισήμανε τὴν ἀριθμητικὴ αὕτη ἀπόκλιση, ὑπέθεσε ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιο παλαιογραφικὸ σφάλμα (δ.π., σελ. 244). Ὁ B u r y, *ERE*, σελ. 222 καὶ σημ. 5 δὲν ἀποδέχτηκε τὴν ἄποψη αὕτη καὶ βασισμένος κυρίως στὸ κείμενο τοῦ τακτικοῦ Uspenskij¹, ἀπέρριψε τὴ μαρτυρία τοῦ ΒΘ καὶ δέχτηκε ὅτι τὸ 838 ὑπῆρχαν ἐπτὰ μικρασιατικὰ θέματα, πέντε γνωστὰ ἀπὸ

1. Μολονότι ἡ χειρόγραφη παράδοσή του εἶναι προβληματικὴ. Βλ. O i k o n o m i d è s, *Listes de préseance*, σελ. 47 - 49. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πρόσφατη μελέτη τοῦ W. T. T r e a d g o l d, *Notes on the Numbers and Organization of the Ninth Century Byzantine Army*, Greek, Roman and Byz. Studies 21 (1980), σελ. 269 - 288.

τις ἀρχές τοῦ Θ' αἰώνα ('Ανατολικόν, 'Αρμενιακόν, Θρακήσιον, 'Οψίκιον, Βουκελλαρίων) καὶ δύο νεώτερα, Παφλαγονίας καὶ Χαλδίας¹. Μὲ τὸν Bury συμφώνησε καὶ ὁ O s t r o g o r s k y, *Geschichte*, σελ. 174 σημ. 1, ἀλλ' ὑπέθεσε ὅτι δὲν ὑπάρχει λάθος στὸ ΒΘ γιατί, πιθανότατα, ὁ ἄγνωστος συγγραφέας τοῦ συμπεριέλαβε στὴν ἀρίθμησή του καὶ τὸ θέμα Κιβυρραιωτῶν. Ἡ ἐπανεκδοσὴ ἀπὸ τὸν Οἰκονομίδη τοῦ τακτικοῦ Uspenskij καὶ ἡ αἰτιολογημένη προσθήκη στὸ κείμενο τοῦ τακτικοῦ τοῦ στρατηγοῦ Καππαδοκίας (O i k o n o m i d è s, ὁ.π., σελ. 48 σημ. 24) δίνουν, πιστεύω, τὴ λύση στὸ πρόβλημα καθὼς καὶ τὸ τακτικὸ Uspenskij ἀλλὰ καὶ ὁ ΒΘ συμφωνοῦν πλέον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν θεμάτων στὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου. Σημειώνουμε τέλος ὅτι ὁ Treadgold, στὴ μελέτη ποὺ προαναφέραμε, ἐνῶ δέχεται τὴν προσθήκη τοῦ Οἰκονομίδη γιὰ τὴν Καππαδοκία (ὁ.π., σελ. 270 καὶ σημ. 5) ἐκφράζει ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τὸ 838 τοῦ θέματος Χαλδίας (ὁ.π., σελ. 280), χωρὶς ὅμως νὰ καταλήγει σὲ πειστικὰ συμπεράσματα.

7/5 - 7 ταύτην δι' ἡμερῶν ιε' ~ τελείως: Ὁ Vasiliev, μὲ βάση τὴ μαρτυρία τοῦ Ya'qūbi, προσδιόρισε τὴν κατάληψη τοῦ Ἀμορίου ἀπὸ τοὺς Ἀραβες στὶς 12 Αὐγούστου 838 (BA I, σελ. 170 σημ. 3 καὶ 275). Ἀπὸ τίς ἐλληνικὲς πηγὲς μόνον ὁ ΒΘ καὶ ὁ Γεώργιος Μοναχὸς (II, 797) — ἀπ' ὅσο γνωρίζω — ἀναφέρουν ὅτι τὸ Ἀμόριο κατελήφθη στὶς 15 Αὐγούστου. Στὸ «Μαρτύριον τῶν 42 Μαρτύρων ἐξ Ἀμορίου» 65, 6 - 7 (Vasilievskij - Nikitin) μνημονεύεται μόνον ἡ διάρκεια τῆς πολιορκίας (13 ἡμέρες). Ὅλες, πάντως, οἱ πηγὲς συμφωνοῦν ὅτι ἡ πολιορκία ἦταν σύντομη· βλ. τὰ σχόλια τοῦ Nikitin στὴν ἐκδοσὴ τοῦ «Μαρτυρίου» σελ. 243 - 244 καὶ εἰδικὰ σελ. 243 σημ. 1, ὅπου προτείνεται ἄλλη ἀνάγνωση τοῦ παραπάνω χωρίου τοῦ ΒΘ, ἡ ὁποία, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι ἀναγκαία. Καλύτερη ἀποτίμηση τῶν πηγῶν γιὰ τὴ χρονολογία ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἔχει παραμείνει ἐκείνη τοῦ B u r y, *ERE*, σελ. 267 σημ. 1, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ ΒΘ ἀλλὰ μόνο τὸν Γεώργιο Μοναχὸ (ὁ.π.), δέχεται ὡς ὀρθὴ τὴ χρονολογία 15 Αὐγούστου 838. Ὁ T r e a d g o l d, *Accuracy*, σελ. 184 παραθέτει ἀπλῶς τὴ χρονολόγησιν τοῦ Vasiliev χωρὶς νὰ προβαίνει σὲ σχετικὴ ἔρευνα. Τὸ Ἀμόριο καταλήφθηκε μετὰ ἀπὸ προδοσίαν κάποιου Βοϊδίτζη. Παραδίδεται ἀκόμη ὅτι ἓνας ἄγνωστος «ἀστρονόμος», μαθητὴς τοῦ Λέοντα Μαθηματικοῦ, εἰδοποίησε κρυφὰ τοὺς Ἀραβες — οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀπελπιστεῖ πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τὴν ἐκβασὴ τῆς πολιορκίας — ὅτι σὲ δύο ἡμέρες ἡ πόλις θὰ καταληφθεῖ, ὅπως καὶ ἔγινε. Καὶ γιὰ τίς δύο αὐτὲς πληροφορίες βλ. B u r y, *ERE*, σελ. 268 κέξ., V a s i l i e v, BA I, σελ.

1. Μὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴ συμβαδίζει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ al-Jarmi. βλ. E. W. B r o o k s, *Arabic Lists on the Byzantine Themes*, *Journal of Hell. Studies* 21 (1901), σελ. 73 - 77. Εἰδικὰ γιὰ τὸ θέμα Παφλαγονίας βλ. T r e a d g o l d, *Notes on the Numbers...*, ὁ.π., σελ. 286 - 287.

168 καὶ εἰδικὰ σημ. 2, 188 - 190, Lemerle, *Humanisme*, σελ. 152 - 154, Treadgold, *Accuracy*, σελ. 185 - 187 καὶ 186 σημ. 127, Rosser, *Theophilus*, σελ. 231 - 247 καὶ F. Hild - M. Restle, *Karpadokien*, Βιέννη 1981 (TIB 2), σελ. 78 κέξ., 229 κέξ.

7/7 - 9 καὶ ἀνῆρέθη ~ Συρία: Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς θυσίας τῶν 42, (6 Μαρτίου 845) παραδίδεται ἀπὸ τὸ «Μαρτύριον. . .» 71,14 καὶ 28, 72,24 (Vasilievskij - Nikitin) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ κείμενα. Βλ. τὰ σχόλια τοῦ Nikitin, ὁ.π., σελ. 254 - 255. Πρβλ. Bury, *ERE*, σελ. 271 σημ. 4 καὶ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 185.

7/9 - 11 Ὡσαύτως ~ παρέλαβον: Τὰ γεγονότα ποὺ μνημονεύονται προηγῆθησαν τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀμορίου. Ἔτσι, ἡ ἀπόβαση τῶν Ἀράβων στὴν Κρήτη πρέπει νὰ ἔρχισε τὸ 824, καί, ὅπως φαίνεται, πέρασε μεγάλο χρονικὸ διάστημα μέχρις ὅτου ἡ νῆσος ὑποταχθεῖ ὀλοκληρωτικὰ. Βλ. Ν. Παναγιωτάκης, *Ζητήματά τινα τῆς κατακτήσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων*, Κρητ. Χρον. ΙΕ' - ΙΣΤ'/2 (1962), σελ. 28, Oikonomides, *Listes*, σελ. 45 σημ. 16. Βλ. ἐπίσης Β. Φ. Χρηστίδης, *Ἡ κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἀράβους (±824)*, Ἀθήνα 1982, passim. Γιὰ τὰ γεγονότα στὴ Σικελία (829-837, 838) βλ. Vasiliev, *BAI*, σελ. 127 κέξ. Πρβλ. καὶ Rosser, σελ. 175 κέξ.

8/1 - 3 Οὕτως οὖν ~ μετῆλθε βίον: Ὁ Θεόφιλος πέθανε στὶς 20 Ἰανουαρίου 842 (Συν. Θεοφ. 139). Πρβλ. Bury, *ERE*, σελ. 143, Ph. Grierson, *The Tombs and Obits of the Byzantine Emperors*, DOP 16 (1962), σελ. 57 σημ. 175 καὶ Treadgold, *Accuracy*, σελ. 189.

8/3 - 42 θνήσκοντι ~ τελουμένην: Ἡ περιγραφή τοῦ θανάτου τοῦ Θεοφίλου, ποὺ καλύπτει μεγάλο τμῆμα τοῦ ΒΘ, ἔχει ἀρκετὲς ἀναλογίες μὲ ἀντίστοιχες περιγραφὲς γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Βασιλείου Α'. Πρβλ. P. Karlin - Hayter, *Vita Euthymii patriarchae CP*, Βρυξέλλες 1970, σελ. 11-14 (τῆς εἰσαγωγῆς) καὶ 148 - 149. Α.Φ. Μαρκόπουλου, *Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεῶν καὶ οἱ πηγές της*, Ἰωάννινα 1978, σελ. 171 - 173. Ἡ ἀφήγηση τοῦ ΒΘ ἐντάσσεται στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν διηγήσεων ποὺ γράφτηκαν γιὰ νὰ «ἀποκαταστήσουν» τὸν Θεόφιλο στοὺς μεταγενεστέρους (Bury, *ERE*, σελ. 145 κέξ., J. Guillaud, *Le Synodikon de l'Orthodoxie*, TM 2, 1967, σελ. 124 - 125). Δύο ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ἔχουν ἤδη ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Regel, *Analecta*. . ., σελ. 19 - 39 (*Διήγησις. . . περὶ Θεοφίλου. . . ὅπως ὁ φιλάνθρωπος. . . θεὸς συγγνώμην δέδωκε τῷ Θεοφίλῳ*) καὶ σελ. 40 - 43 (*Περὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν Θεοφίλου τοῦ βασιλέως*) Πρβλ. τὶς ἀναγραφὰς ποὺ παραθέτει ὁ Halkin,

BHG 1732 - 1735 καὶ τὴ σχετικὴ μελέτη τοῦ C. h. Diehl, *La légende de l'empereur Théophile*, Sem. Kondakovianum 4(1931), σελ. 33 - 37.

8/16 - 18 Θεόκτιστος δὲ ὁ καὶ κανίκλειος ~ ἐγκόλπιον: Ὁ Θεόκτιστος εἶναι ὁ πρῶτος γνωστὸς ἀξιωματοῦχος ποὺ φέρει τὸν τίτλο «ἐπὶ τοῦ κανικλείου». Μνεῖα εἰκονομάχου κανικλείου στὸν ἀνέκδοτο Βίο τοῦ Εὐθυμίου τῶν Σάρδεων (J. G o u i l l a r d, BZ 53, 1960, σελ. 40) δημιούργησε τὴν ὑπόθεση γιὰ ἐνδεχόμενη ταύτιση τοῦ κανικλείου ποὺ ἀναφέρεται στὸ Βίο μὲ τὸν Θεόκτιστο. Βλ. G o u i l l a r d, *Synodikon*, σελ. 126 σημ. 51 καὶ P. K a r l i n - H a y t e r, *Gregory of Syracuse, Ignatios and Photios*, στὸν τόμο «Iconoclasm», Birmingham 1977, σελ. 141 σημ. 4. Πιθανότατα ὅμως νὰ πρόκειται γιὰ κρυφὸ εἰκονολατρισμό, ὅπως ὑποθέτει ἡ ἴδια, ὁ.π., σελ. 142 σημ. 10.

9/2 - 3 Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν ~ ὑπάρχων: Εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὸ σήμερα ὅτι ὁ Μιχαὴλ Γ' γεννήθηκε στὶς 9/10 Ἰανουαρίου 840 (C. M a n g o, *When was Michael III born?* DOP 21, 1967, σελ. 253 - 258. Πρβλ. A l e x a n d e r - R i n g e s X ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ, *Ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον*, Σύμμεικτα 2, 1970, σελ. 29 σημ. 5). Ἡ χρονολόγηση τοῦ ΒΘ — γέννηση τοῦ Μιχαὴλ τὸ 836, ἐφόσον τὸ 842 ἦταν 5 1/2 ἐτῶν — μολονότι ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς (M a n g o, ὁ.π., σελ. 253) δὲν εὐσταθεῖ. Ἀλλωστε σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ ΒΘ λέει ὅτι ὁ Μιχαὴλ δολοφονήθηκε σὲ ἡλικία 29 ἐτῶν. Βλ. R e g e l, σελ. XVI κέξ. καὶ M a n g o, σελ. 257 σημ. 27.

9/3 - 4 μετὰ Θεοδώρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ: Ἡ νομικὴ «θέση» τῆς Θεοδώρας εἶναι αὐτὴ τοῦ συμβασιλέως. Βλ. X ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ, ὁ.π., σελ. 29 - 33, ὅπου ἐξονυχιστικὴ ἀνάλυση τῶν πηγῶν. Μέλος τῆς συμβασιλείας, τουλάχιστο μέχρι τὸ 845, ἦταν καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ Θέκλα, μὲ τυπικὴ παρουσία ὅμως. Στὶς μαρτυρίες ποὺ ἔχει συγκεντρώσει ἡ X ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ, ὁ.π., σελ. 33 - 34, ἃς προστεθεῖ καὶ μία ἀνεικονικὴ βούλλα, πρόσφατα δημοσιευμένη (Z a c o s - V e g l e r y, ἀρ. 54), ἡ ὁποία φέρει τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή: Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος // Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρα καὶ Θέκλα ἐκ Θεοῦ βασιλεῖς Ρωμαίων. Ὡς προστεθεῖ, τέλος, ὅτι ὁ Θεόφιλος εἶχε διορίσει καὶ ὀλιγάριθμο συμβούλιο γιὰ νὰ ἐπιτροπεύει τὸν Μιχαὴλ, παρόλη τὴν παρουσία συμβασιλέως. Γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ βλ. πάλι X ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ, ὁ.π., σελ. 34 - 41, ὅπου πλήρης ἀνάλυση τῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ ἀνασκευὴ παλαιότερων ἀπόψεων ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ κυρίως ἀπὸ τὸν Grégoire.

9/4 - 17 Ἐν τῇ οὖν αὐτοκρατορίᾳ ~ καὶ πανωλεθρίαν: Γιὰ τὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ ἡ ὁποία δὲ μαρτυρεῖται ἀπὸ καμία ἄλλη ἐλληνικὴ ἢ ἀραβικὴ πηγή

μὲ ἐξάιρεση τὸν Γεώργιο Μοναχὸ — βλ. Vasiliev, *BA I*, σελ. 192 - 193, 406 - 407, ὁ ὁποῖος τὴ χρονολογεῖ τὸ ἔτος 842. Βλ. ὁμῶς παραπάνω, σελ. 250.

10/1 - 7 Ὁ οὖν βασιλεὺς ~ Θεοδώρας: Ὁ ΒΘ ἀποδίδει τὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων ἀποκλειστικὰ στὴ Θεοδώρα. Ἀπὸ διέφορες πηγές παραδίδονται καὶ ἄλλα πρόσωπα ὅπως ὁ Θεόκτιστος (Ψευδοσυμ. 647, Συν. Γεωργ. Μον. 811, Συν. Γεωργ. Μοναχοῦ <Istrin>3), ὁ Μανουήλ (Γενέσιος, 55 - 58), ἐνῶ στὰ “Acta graeca SS. Davidis, Symeonis et Georgii Mitylenae in insula Lesbo” (ἔκδ. I. van den Gheyn, An. Boll. 18, 1899, σελ. 245-246) μνημονεύονται ὁ Σέργιος Νικητιάτης, ὁ Θεόκτιστος, ὁ Βάρδας καὶ ὁ Πετρωνᾶς. Βλ. σχετικὰ Gouillard, *Synodikon*, σελ. 120 κέξ. καὶ Mango, *The Liquidation of Iconoclasm*, σελ. 134 - 135.

10/14 - 16 Τοιγαροῦν ~ ὁμολογητῶν: Βλ. σχετικὰ Gouillard, ὁ.π., σελ. 121 κέξ. μὲ πολλὰς ἀναφορὰς στὰ κείμενα καὶ στὰ γεγονότα.

10/28 - 29 Ἰωαννικίου ~ Μεθοδίου: Τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀρσακίου καὶ τοῦ Ἡσαΐα παραδίδονται μόνο ἀπὸ τὸ ΒΘ καὶ ἀπὸ τὴ Διήγηση. . . περὶ Θεοφίλου, ὁ.π., σελ. 24. Ὁ Gouillard, ὁ.π., σελ. 124, τὰ θεωρεῖ ὑποπτα, ἐφόσον δὲ διαδραματίζουν κανένα οὐσιαστικὸ ρόλο στὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων. Πρβλ. καὶ Karlin - Hayter, *Deux histoires*, σελ. 455 σημ. 1, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει στὸ παραπάνω χωρίο ἀνάμεσα στὸ ΒΘ καὶ στὴ Συν. Γεωργίου Μοναχοῦ.

10/35 - 58 Ἀντεισάγεται ~ διέλαμπεν: Βλ. σχετικὰ Gouillard, ὁ.π., σελ. 124 - 127. Ἡ ἐπίσημη τελετὴ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων ἔγινε στίς 11 Μαρτίου 843.

10/58 - 68 Ὁ δὲ τῶν δυσσεβῶν ~ Θεόν: Γιὰ τὶς διώξεις τῶν Εἰκονομάχων βλ. Lemerle, *Humanisme*, σελ. 144 σημ. 152 (Ἰωάννης Γραμματικὸς) καὶ J. Gouillard, *Deux figures mal connues du second iconoclasm*, *Byzantion* 31 (1961), σελ. 387 κέξ. (Θεόδωρος Κρίθηνος)· πρβλ. καὶ Mango, *The Liquidation. . .*, ὁ.π., σελ. 135.

10/71 - 75 συνέχαιρε ~ ἀδίκως: Ἡ χρονολογία τῆς δολοφονίας τοῦ Θεοκτίστου, 20 Νοεμβρίου 855, ἔχει προσδιοριστεῖ ἀπὸ τὸν Fr. Halkin, *Trois dates historiques précisées grâce au synaxaire*, *Byzantion* 24 (1954), σελ. 11 - 14. Τὸ γεγονὸς ἔχει ἀναλυθεῖ διεξοδικὰ ἀπὸ τὴν Karlin - Hayter, *Deux histoires*, σελ. 460 - 474, ἡ ὁποία καταλήγει στό, ὀρθό, συμπέ-

ρασμα ὅτι πιὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα βρίσκεται ἡ ἀφήγηση τῆς Συν. Θεοφάνη, 168 - 171 καὶ τοῦ Γενεσίου, 61 - 64.

11/1 - 7 *Οὕτως οὖν ~ Γαστρίων*: Ἀπὸ τίς κυρίως ἀφηγηματικὲς πηγὲς ἡ Συν. Θεοφάνη 171 - 172 καὶ ὁ Λογοθέτης (Λέων Γραμμ. 236 - 238, Θεοδ. Μελιτ. 165 - 166, Συν. Γεωργ. Μον. <Istrin> 6 - 8, Συν. Γεωργ. Μον. 822 - 823, Ψευδοσυμεῶν 657 - 658) δίνουν ἀλληλοσυγκρουόμενες πληροφορίες γιὰ τὰ γεγονότα καὶ τὴ χρονικὴ διαδοχὴ τους. Βλ. τὴν ἀνάλυση τῆς Karlin-Hayter, ὁ.π., σελ. 470 - 471, ἡ ὁποία ἀποδέχεται τὴ μαρτυρία τοῦ ΒΘ. Ὁ Bury, *ERE*, σελ. 469 - 471 προσδιόρισε τὴν «πτώση» τῆς Θεοδώρας στὶς 15 Μαρτίου 856. Ἡ Χριστοφιλοπούλου ὅμως (*Ἀντιβασιλεία*, σελ. 42) ὀρθὰ θεωρεῖ τὸ διάστημα πὺ μεσολαβεῖ ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Θεοκτίστου ἕως τὴν παραίτηση τῆς Θεοδώρας ὑπερβολικὰ μακρὸ γιὰ πολιτικὴ μεταβολή. Ὅπως δὲ ὅποτε ὅμως πέρασε ἀρκετὸς χρόνος ἀπὸ τὴν ἀποχώρηση τῆς Θεοδώρας ἀπὸ τὴν ἐξουσία ὥς τὴν μοναχικὴ κουρά, πὺ τοποθετεῖται γύρω στὸ 858 (Bury, *ERE*, σελ. 160) καὶ ἡ ὁποία ὀφείλεται ἴσως σὲ διαφορετικοὺς παράγοντες. Συγκεκριμένα, τὰ κείμενα τοῦ «κύκλου» τοῦ Λογοθέτη (ὁ.π.) μαρτυροῦν ἀποτυχημένη ἀπόπειρα τῆς Θεοδώρας νὰ ἀνατρέψει τὸν Βάρδα· εἶναι πιθανὸ ὅτι ἡ Θεοδώρα ὑποχρεώθηκε νὰ φορέσει τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας (Karlin-Hayter, σελ. 473). Ἀξίζει, τέλος, νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Βίος τοῦ Ἱγνατίου (PG 105, 504 - 505) καὶ ὁ Θεόγνωστος (Mansi XVI, 296 CD) συνδέουν τὸ γεγονὸς αὐτὸ μὲ τὴν καθάρση τοῦ πατριάρχῃ Ἱγνατίου (23 - 10 - 858) καὶ τὴν ταυτόχρονη παρουσία στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ μοναχοῦ Γήβονος, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεταν ὅτι ἦταν . . . παῖς τῆς βασιλίδος Θεοδώρας ἐξ ἀνδρὸς ἑτέρου (PG 105, 505 A/B), εἶχε ἐπομένως ὑποστήριξη ἀπὸ ὁπαδοὺς τῆς βασιλίσσας καθὼς καὶ βλέψεις γιὰ τὸ θρόνο. Βλ. Bury, *ERE*, σελ. 188 κέξ. καὶ Fr. Dvornik, *Le schisme de Photius*, Παρίσι 1950, σελ. 76. Πρβλ. Karlin-Hayter, σελ. 482.

11/7 - 13 *μετὰ ~ παρεκλεύσατο*: Γιὰ τὴ μονὴ Κυριακοῦ βλ. Janin, *Eglises et monastères*, σελ. 278. Τὴν ὀρθὴ σειρὰ τῶν γεγονότων δίνει ἡ Karlin-Hayter, σελ. 473, ἡ ὁποία ἐξηγεῖ καὶ τὸν πρόσκαιρο διαχωρισμὸ τῆς Πουλχερίας ἀπὸ τίς ἀδελφές της. Γιὰ τὴ μεταγενέστερη «τύχη» τῆς Θέκλας βλ. C. Mango, *Eudocia Ingerina, the Normans, and the Macedonian Dynasty*, ZRVI 14/15 (1973), σελ. 22 - 23.

11/14 - 16 *Μιχαὴλ ~ ἐννέα*: Βλ. παραπάνω σελ. 252, 281.

12/1 - 16 *Ἀλλὰ τί ~ ἐπιπνεομένων*: Ἀναφορὰ στὴν εἰδικὴ συνεδρίαση τῆς Συγκλήτου, ὅπου ἡ Θεοδώρα ἔκαμε ἐκτενὴ ἀπολογισμὸ τοῦ οἰκονομικοῦ, κυ-

ρίως, έργου της, τὸ ὁποῖο ὁμόφωνα ἐπαινεῖται ἀπὸ τὶς πηγές. Βλ. Bury, *ERE*, σελ. 160, H. G. Beck, *Senat und Volk von Konstantinopel*, Bayer. Akad. der Wiss. Phil. - Hist. Kl. Sitzungsber. 1966, σελ. 55 καὶ κυρίως, Χριστοφιλοπούλου, *Ἀντιβασιλεία*, σελ. 42 μὲ πλούσια βιβλιογραφία. Χρήσιμη ἐδῶ ἡ παρατήρηση τοῦ W. T. Treadgold, *The Revival of Byzantine Learning and the Revival of the Byzantine State*, Amer. Hist. Review 84 (1979), σελ. 1247 σημ. 7. Σημειώνουμε, τέλος, ὅτι ἡ Karlin-Hayter, *Deux histoires*, σελ. 495 - 496 δὲν πρόσεξε τὸ χωρίο ποὺ ἐξετάζουμε καὶ ὑπέθεσε ὅτι ὁ ΒΘ δὲν ἀναφέρει τίποτε σχετικὸ μὲ τὸν οἰκονομικὸ ἀπολογισμὸ.

12/19 - 40 *Εἴτα* ~ *Χριστοῦ*: Παρόλη τὴ μαρτυρία τοῦ ΒΘ — ποὺ συμβαδίζει μὲ τὴ Συν. Θεοφάνη, 174 — ὅτι ἡ Θεοδώρα παρέμεινε στὰ Καριανοῦ μέχρι τὸ θάνατό της, εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ θυγατέρες της καὶ ἡ ἴδια εἶχαν ἐγκαταλείψει τὸ μοναστήρι πρὶν τὸ 863 γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν στὰ ἀνάκτορα. Βλ. σχετικὰ Hirsch, *Byzantinische Studien*, σελ. 66 καὶ σημ. 1, καὶ Bury, *ERE*, σελ. 169 σημ. 4, σελ. 177 σημ. 3 καὶ σελ. 284 σημ. 4.

12/91 - 107 *Ἦδη δὲ* ~ *ἀμήν*: Καὶ ἐδῶ — σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν κοινὴ μαρτυρία τοῦ ΒΘ καὶ τῆς Συν. Θεοφάνη, 174, ποὺ ἀναφέρουν ὅτι ἡ Θεοδώρα πέθανε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ¹ — πρέπει νὰ προτιμηθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ «κύκλου» τοῦ Λογοθέτη (Λέων. γραμμ. 252, Θεοδ. Μελιτ. 176, Ψευδοσυμεὼν 686, Συν. Γεωργ. Μον. 838, Συν. Γεωργ. Μον. <Istrin> 17), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ἡ Θεοδώρα ζοῦσε τὸ 867, ἐφόσον παρέλαβε μαζί μὲ τὶς κόρες της τὸ πτώμα τοῦ δολοφονημένου Μιχαήλ. Θεωρεῖται πολὺ πιθανὸ ὅτι πέθανε λίγο μετὰ τὴ δολοφονία αὐτῇ (Grierson. *Tombs and Obits*, σελ. 56). Ὁ τάφος της ἦταν στὰ Γαστρία: Grierson, ὁ.π., σελ. 27 σημ. 5· πρβλ. καὶ Karlin-Hayter, *Deux histoires*, σελ. 473 σημ. 2.

1. Karlin-Hayter, *Deux histoires*, σελ. 472 σημ. 1.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ

815(;)	Γέννηση τῆς Θεοδώρας στήν Ἑβίσσα
829, 2 Ὀκτωβρίου	Ἄνοδος τοῦ Θεοφίλου στὸ θρόνο
830, 14/15 Μαΐου	Ἐκλογή τῆς Θεοδώρας ὡς συζύγου τοῦ Θεοφίλου
830, 5 Ἰουνίου	Γάμος τοῦ Θεοφίλου μετὰ τῆς Θεοδώρας
830, Ἰούλιος - Αὐγούστος	Ἡ Εὐφρεσύνη ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα
832/833	Ἐπαναρχίζουσιν οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν εἰκονολατρῶν
838, 5 Ἀπριλίου	Ἐκστρατεία τῶν Ἀράβων ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου
838, 21 Ἀπριλίου	Ὁ Ἰωάννης Γραμματικὸς πατριάρχης
838, 15 Αὐγούστου	Κατάληψη τοῦ Ἀμορίου
840, 9/10 Ἰανουαρίου	Γέννηση τοῦ Μιχαήλ Γ'
842, 20 Ἰανουαρίου	Θάνατος Θεοφίλου· Θεοδώρα, Μιχαήλ καὶ Θέκλα συμβασιλεῖς
842, post 20 Ἰανουαρίου	Ἀποτυχημένη ἐκστρατεία τῶν Ἀράβων ἐναντίον τῆς Κωνσταντινούπολης(;)
843, 11 Μαρτίου	Ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων
845, 6 Μαρτίου	Θάνατος τῶν 42 Μαρτύρων τοῦ Ἀμορίου
855, 20 Νοεμβρίου	Δολοφονία Θεοκτίστου
856, 15 Μαρτίου(;)	Ἀποχώρηση τῆς Θεοδώρας ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα· λήξη τῆς συμβασιλείας
862(;)	Ἡ Θεοδώρα ἐπιστρέφει στὰ ἀνάκτορα
867, 24 Σεπτεμβρίου	Δολοφονία τοῦ Μιχαήλ
867, post 24 Σεπτεμβρίου(;)	Θάνατος τῆς Θεοδώρας

Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

